

**UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Dětské domovy se školou

Children's home with school

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Monika Nová, Ph.D. MPH

Autor práce:

Barbora Wodere

Praha 2024

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala doc. PhDr. Monice Nové, Ph.D. MPH za odborné vedení mé bakalářské práce, vstřícný přístup, za připomínky a pomoc, kterou mi poskytla. Mé poděkování také patří všem respondentům, za jejich cenné příspěvky a ochotu zúčastnit se výzkumu a díky nimž tato práce mohla vzniknout. Dále bych chtěla poděkovat mé starší sestře, která mi byla velkou oporou a poskytla mi pomoci při psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Dětské domovy se školou“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány, a že tato práce nebyla využita pro získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Barbora Wodere

Anotace

Bakalářská práce „Dětské domovy se školou“ se dělí na teoretickou část a praktickou část. Teoretická část popisuje termíny ústavní a ochranná výchova, zařízení, ve kterých se ústavní a ochranná výchova vykonává. Dále popisuje termíny, které souvisejí s klientelou dětských domovů se školou, jako je sociální patologie, sociální deviace, popisuje delikvenci dětí a mládeže, prevenci kriminality mladistvých, definuje pojem poruchy chování. Poslední část této bakalářské práce popisuje průběh umístění dítěte do dětského domova se školou, kde je definována sociálně-právní ochrana dětí a orgán sociálně-právní ochrany dětí. Následně popisuje výchovná opatření, opatření na ochranu dítěte a soudem nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu. Zabývá se také právy a povinnostmi rodičů, rodičovské odpovědnosti a práv a povinností dětí. V praktické části byl proveden výzkum na základě kvalitativního výzkumu, získání dat bylo realizováno pomocí metody polostrukturovaného rozhovoru. Cílem bakalářské práce bylo analyzovat a následně popsat proces integrace dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu během jejich nástupu do prostředí dětského domova se školou.

Klíčová slova

Dětský domov se školou, integrace, ochranná výchova, poruchy chování, sociální práce, ústavní péče, ústavní výchova

Annotation

Bachelor thesis "Children's homes with school" is divided into a theoretical part and a practical part. The theoretical part describes the terms of institutional and protective education, as well as the facilities in which institutional and protective education is carried out. It also describes terms related to the clientele of children's homes with school, such as social pathology, social deviance, it describes the delinquency of children and youths, the prevention of juvenile delinquency and defines the concept of behavioural disorders. The last part of this bachelor's thesis describes the process of the placement of a child in a children's home with school, where the social-legal protection of children and the Authority of social-legal protection of children are defined. Subsequently, it describes educational measures, child protection measures and court-ordered institutional or protective education. It also deals with the rights and obligations of parents, parental responsibility and the rights and obligations of children. In the practical part, research was carried out on the basis of qualitative research and data acquisition was carried out using the method of a semi-structured interview. The aim of the bachelor thesis was to analyze and then describe the process of integration of children who have been ordered institutional education or imposed protective education during their entry into the environment of a children's home with school.

Keywords

Behavioural disorders, Children's home with school, Institutional care, Institutional education, Integration, Protective education, Social work

Seznam zkratk

Aj. – A jiné

Apod. – A podobně

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

OSN – Organizace spojených národů

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Obsah

Úvod.....	9
I. Teoretická část.....	11
1 Ústavní a ochranná výchova	11
1.1 Stručná historie ústavní a ochranné výchovy v ČR	12
1.2 Ústavní výchova	17
1.3 Ochranná výchova	18
1.4 Rozdělení školských zařízení, ve kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova.....	19
1.4.1 Diagnostický ústav.....	19
1.4.2 Dětský domov	19
1.4.3 Dětský domov se školou.....	20
1.4.4 Výchovný ústav	20
1.4.5 Středisko výchovné péče	20
1.4.6 Rozdíl mezi dětským domovem a dětským domovem se školou	21
2 Sociální patologie a sociální deviace	22
2.1 Delikvence dětí a mladistvých.....	22
2.1.1 Prevence kriminality mladistvých	24
2.2 Poruchy chování	25
3 Průběh umístění dítěte do dětského domova se školou	27
3.1 Sociálně-právní ochrana dětí	27
3.2 Výchovná opatření.....	28
3.3 Opatření na ochranu dítěte.....	29
3.4 Soudem nařízená ústavní a ochranná výchova	30
3.5 Práva a povinnosti rodičů a rodičovská odpovědnost.....	31
3.6 Práva a povinnosti dětí.....	32
II. Praktická část	34
4 Kvalitativní výzkum	34

4.1	Vymezení cíle výzkumu	34
4.2	Metody výzkumného šetření.....	34
4.3	Formulace výzkumných otázek	36
4.4	Výzkumný vzorek.....	37
5	Analýza dat	38
5.1	Výsledky šetření a jejich vyhodnocení	39
5.2	Shrnutí šetření	47
6	Diskuze	50
	Závěr	54
	Seznam použitých informačních zdrojů	56
	Seznam tabulek	59
	Seznam příloh	59

Úvod

Bakalářská práce se věnuje dětským domovům se školou. Dětské domovy se školou jsou školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy dětí ve věku od 6 do 15 let, nebo do ukončení povinné školní docházky. Cílem dětských domovů se školou je zajišťovat péči a vzdělání pro děti, které mají závažné poruchy chování nebo děti, které pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Děti, které do dětského domova přichází, mají soudem nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je analyzovat a následně popsat proces integrace dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, během jejich nástupu do prostředí dětského domova se školou, na základě polostrukturovaných rozhovorů s vychovateli a sociální pracovníci z dětského domova se školou ve Středočeském kraji. V souvislosti s výběrem mého tématu bakalářské práce, jsem si vědoma výskytu starší odborné literatury.

Bakalářská práce je rozdělená do dvou částí, na teoretickou část a praktickou část. Teoretická část práce je rozdělená do tří kapitol a popisuje ústavní a ochrannou výchovu v České republice, zařízení pro výkon těchto výchov, vysvětlení pojmů spojených s dětskými domovy se školou a jejich klientelou.

První kapitola se věnuje ústavní a ochranné výchově, jejich historii v České republice, dále tato kapitola definuje pojmy ústavní a ochranná výchova a následně rozděljuje a popisuje školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Druhá kapitola se zaměřuje na definici pojmů spojených s klientelou dětských domovů se školou. Jsou zde definovány pojmy sociální patologie a sociální deviace. Následně se tato kapitola zaměřuje na delikvenci dětí a mladistvých a na prevenci jejich kriminality. V této kapitole jsou také zmíněny poruchy chování, jejich popis a přiblížení. Třetí kapitola se zaměřuje na průběh umístování dítěte do dětského domova se školou. Tato kapitola popisuje postup umístění dítěte do zařízení dětského domova se školou, který začíná u sociálně-právní ochrany dětí a orgánu sociálně-právní ochrany dětí, které jsou v této kapitole popsány. Následují výchovná opatření a opatření na ochranu dítěte, na základě kterých může soud rozhrnout o nařízení

ústavní výchovy nebo o uložení ochranné výchovy, a zároveň na umístění dítěte do dětského domova se školou. Na konci této kapitoly jsou popsána práva a povinnosti rodičů a rodičovská odpovědnost, zároveň jsou zde uvedena práva a povinnosti dětí.

Praktickou část mé bakalářské práce tvoří výzkumné šetření, které jsem provedla se čtyřmi respondenty, kteří pracují v dětském domově se školou ve Středočeském kraji. Cílem výzkumného šetření bylo odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, která zní takto: Jaké jsou postupy při nástupu a umístování dítěte s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou do dětského domova se školou? Šetření je realizováno metodou kvalitativního výzkumu. Ke sběru dat byl využit polostrukturovaný rozhovor.

I. Teoretická část

1 Ústavní a ochranná výchova

Podle Ludvíka (1958) je obtížně vychovatelná mládež sociálním jevem, ke kterému jsou potřeba speciální pedagogická opatření. Pokud rodiče nebo osoby, kterým je dítě svěřeno do péče, nesplňují výchovné požadavky, tedy projevují se nedostatky nebo poruchy ve vývoji dítěte, je úkolem soudu, aby rodič, rodiče či osoby, kterým je dítě svěřeno do péče, své povinnosti vůči dítěti plnili. Pokud dítě i přes přiměřené opatření nadále vykazuje výchovné potíže, je soud oprávněn umístit nezletilého do výchovného zařízení, a dítěti je tedy nařízena ústavní nebo uložená ochranná výchova.

Pokud soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy, uložení ochranné výchovy nebo o předběžném opatření o náhradní výchovnou péči dítěti, jedná se zpravidla o dítě od 3 do 18 let věku (nejdéle však do 19 let věku osoby). Nařízení je v zájmu jeho zdravého vývoje a řádného vzdělání a výchovy. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Matoušek a Matulová (1995) uvádí, že ústavní péče se dá shrnout do tří oblastí. První z oblastí se nazývá Podpora a péče, tato funkce se nachází především v zařízeních, která se zabývají náhradní rodinou péčí, tedy tam kde rodina chybí nebo je nefunkční. Zařízení, ve kterých se tato funkce vyskytuje nejvíce, jsou například dětské domovy, domovy pro matky s dětmi, domovy pro seniory aj. Ve všech těchto zařízeních se poskytuje péče, bez které se klienti daného zařízení neobejdou.

Druhou oblastí je Léčba, výchova a resocializace, tato funkce se objevuje především v nemocnicích, v zařízeních pro rizikovou mládež, v zařízeních pro propuštěné vězně aj. Všechna tato zařízení spojuje úsilí pro změnu stavu klienta, tedy že klient po opuštění daného zařízení bude v jiném stavu, než ve kterém do něj nastupoval. (Matoušek, Matulová, 1995)

Poslední oblastí je Omezení, vyloučení a represe. Zařízení, kde se tato funkce nejvíce nachází jsou například věznice, psychiatrické léčebny s nedobrovolným pobytem aj. Kdyby zařízení tohoto typu nefungovala, mohla by být společnost vystavena lidem páchající trestnou činností, lidem trpící akutní psychózou aj. Proto je dobré, že taková zařízení existují a fungují. (Matoušek, Matulová, 1995)

Ústavní péče dříve sloužila k vyloučení lidí ze společnosti, postupně však dochází k větší orientaci na potřeby klienta, proto byla ústavní péče koncipována jako ochrana klienta před nároky vnějšího světa. Například dříve se zařízení pro rizikovou mládež zabývala tím, aby ochránila klienta tedy mladistvého před týráním ze strany rodiče, aktuálně se však zaměřuje na poskytování péče v té míře, kterou klient vyžaduje, a právě vztahy s blízkými či rodinnými příslušníky jsou podporovány. (Matoušek, Matulová, 1995)

1.1 Stručná historie ústavní a ochranné výchovy v ČR

Ludvík (1958) a Švancar s Buriánovou (1988) uvádějí, že vývoj ústavní a ochranné výchovy je často nespécifický vzhledem k tomu, že se informace a zprávy týkaly nejen dětí a mládeže mravně vadné, ale i opuštěných a osiřelých dětí.

Prvním zákonem, který upravoval vztahy mezi dětmi a rodiči, opatrovnictví či poručníctví, byl občanský zákoník z roku 1811 za bývalého Rakouska-Uherska. Tento občanský zákoník platil až do roku 1950, kdy byl vydán nový zákon upravující tyto záležitosti, s tím byl i nově vydán zákon o právu rodinném. (Ludvík, 1958)

Nově tak problematiku mládeže a její péči, pokud se mládež dopustila trestných činů, upravoval trestní zákon z roku 1852 a jeho předpis. V těchto letech se tedy děti do 10 let, pokud spáchaly nějaký zločin, ponechávaly domácímu napomenutí, i děti od 10 do 14 let věku byly ponechány s tímto napomenutím, ale za zvláštních okolností bylo přistoupeno i k opatření bezpečnostních úřadů. Od 14 let věku, byl člověk plně trestně odpovědný, s výjimkou některých trestů, které byly do 20 let věku odpuštěny nebo posuzovány jako polehčující okolnost. (Ludvík, 1958)

I podle Klímy a Klímy (1984) byl jednou z prvních právních norem, která se zabývala péčí státu o delikventní mládež, rakouský trestní zákon z roku 1852. Tento zákon rozlišoval trestné činy dětí do 10 let věku, ty byly ponechány domácí kázní, děti od 10 do 14 let věku, byly též ponechány domácí kázní, s možností kárných opatření od bezpečnostních úřadů. Poslední věkovou skupinou byli mladiství od 14 let věku, ti byli již plně trestně odpovědní, s výjimkou nejtěžších trestů, jako například trestu smrti. Tehdy se mládí bralo jako polehčující okolnost (do 20 let věku).

Rakouský občanský zákoník z roku 1877 a 1885 upravoval ústavní výchovu v českých zemích, soudy mohly na základě tohoto občanského zákoníku pouze doporučovat umístění dětí a mládeže do polepšoven a donucovacích pracoven, o přijetí však rozhodovala komise zemského úřadu nebo ředitelství daného spolku, pod které spadal ústav, do kterého mělo být dítě umístěno. (Švancar, Buriánová, 1988)

Za některé trestné činy, jako například tuláctví či žebrání, soud mohl společně s trestem vyslovit i pobyt po ukončení výkonu trestu v donucovacích pracovnách nebo pro mladistvé v polepšovnách. Donucovací pracovny a polepšovny byly pod záštitou Zákona č. 89/1885 ř. z. zemského zákona. (Ludvík, 1958)

Podle Klímy a Klímy (1984) byly takzvané polepšovny zřizovány právě pro mladistvé, kteří se dopustili zločinu, byli mravně nezpůsobilí či sociálně ohrožení. Výzkumy trestně právní a kriminalistické ukázaly, že děti a mládež nemohou být kvůli své fyzické nevypěstlosti souzeni jako dospělí, právě proto se výkony trestů musely lišit, podle toho, zda byl obviněný mladiství nebo už dospělý.

Zákon č. 106 z roku 1885, byl právním základem již zmíněných polepšoven a donucovacích pracoven. Pokud se daná osoba dopustila trestného činu, jako bylo například žebrání, příživnictví, porušení policejního dozoru či prostituce, byla umístěna do jednoho z těchto zařízení. Děti pod 10 let věku, mohly být umístěny do polepšoven pouze tehdy, zda vzešel návrh od jejich zákonných zástupců a se svolením poručnického soudu. Děti od 11 do 14 let věku, byly umístěny do polepšovny, pokud se dopustily zločinu či trestného činu, při němž však projeví úplnou zpustlost (zanedbanost, nemravnosti aj.). Mladiství od 14 do 18 let věku, byli umístěni do polepšovny, v níž mohli být až do svých 20 let věku. (Klíma, Klíma, 1984)

Trestné řízení proti dětem či mládeži, bylo upravováno zvláštním nařízením Ministerstva spravedlnosti, podle něj musel být zákonný zástupce obviněného dítěte či mladistvého obeznámen se zahájením trestného řízení, a i o jeho výsledku. (Ludvík, 1958)

Trestní novela z roku 1908, vydaná v Uhrách, upravovala, že osoby mladší 12 let věku byly vyloučeny z trestného stíhání, pokud se však dítě dopustilo činu jinak, než trestného, byla mu nařízená domácí nebo školní kázeň. Pokud bylo dítě či mladistvý vystaven zpustlosti

či mravní zkáze, byl školním úřadem zařazen do nejbližšího dětského domova a vlastně mu byla nařízena ústavní výchova. (Švancar, Buriánová, 1988)

O ochranné výchově nacházíme podrobnější informace v zákoně č. 117 ř. z. z roku 1852, kde hranicí pro ochrannou výchovu bylo stanoveno 10 let věku, tedy pokud bylo dítě mladší, bylo ponecháno domácímu pokárání. Od 14 let věku nastávala plná trestní odpovědnost (s výjimkou, že od některých trestů bylo upuštěno do 20 let věku). (Švancar, Buriánová, 1988)

Po roce 1918 na území Uher, bylo trestání mládeže upraveno novelou, ve které například děti do 12 let věku byly vyloučeny z trestního stíhání a pokud se dítě do tohoto věku dopustilo trestného činu, bylo „odsouzeno“ k domácímu či školnímu vězení. (Ludvík, 1958)

Období První republiky nevěnovalo dostatečnou pozornost problematice obtížně vychovatelných dětí a mládeže, zaměření bylo převážně na administrativní úrovni preventivního charakteru, jako například zákon na ochranu mládeže proti pohlavnímu zneužití, zákon o podávání alkoholických nápojů či zákon o výdělečné práci dětí. Vychovatelny měli stále podobu trestních zařízení. (Ludvík, 1958)

Podle Taxové (1967) se i u zastánců ústavní výchovy objevovali lidé, kteří upozorňovali na nedostatky ve výchovné práci, ne však z podstaty ústavní výchovy, ale z jejího špatného uchopení, z používání špatných pracovních postupů a především ze špatně kvalifikovaných pracovníků.

Velmi se zvýšil počet dětí, kterým nemoha být dána dostatečná péče, výchovná, ani hmotná. Tyto děti se poté živily krádežemi, žebráním či dokonce prostitucí. Společnost ovšem zanedbávala jakoukoliv prevenci pro tyto děti a právě naopak se zaobírala pouze tvrdými opatřeními, které měly represivní charakter. Pro takové děti byly zřizovány, útulky, polepšovny aj., pro dospívající děti pak donucovací pracovny. Zde se využívaly především tělesné tresty a velmi tvrdá výchova, která měla vést k nápravě. (Taxová, 1967)

Za první republiky byla mládež souzena, podle již zmiňovaného trestného zákona z roku 1852 a následně podle zvláštního zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Mládež se v tomto zákoně definovala jako osoby mladší 21 let věku, tedy nezletilé osoby. V tomto období platilo, že děti do 14 let věku nejsou trestně odpovědné, tedy spadají

pod poručenský soud, který může nařídít výchovné nebo léčebné opatření na základě posudků. Tato opatření mohla například být: pokárání ústní důtkou, přemístění do jiné rodiny, umístění do vhodného ústavu, nařízení ochranného dozoru, nebo nařízení ochranné výchovy. Ochrannou výchovu také mohl poručenský soud nařídít dětem nad 12 let věku, které se dopustily trestného činu, u kterého byl stanovený trest smrti pro dospělé osoby. Nacisté později snížili hranici trestu smrti z 21 let věku na 15 let věku. (Klíma, Klíma, 1984)

V Československé republice upravoval soudnictví nad mládeží zákon z března roku 1931 a vládním nařízením k němu vydané. Podoba tohoto zákona se již velmi přibližovala aktuálnímu znění. Dále bylo stanoveno, že osoby do 14 let věku nebyly trestně odpovědné a mladiství se definovali věkem od 14 do 18 let věku. Polepšovnám, kam byly děti a mladiství umisťováni se říkalo výchovny. (Švancar, Buriánová, 1988)

Mladiství nemohli být odsouzeni k trestu odnětí svobody, tedy museli být odsouzeni k trestu na svobodě a tento trest mohl být vysloven podmíněně i nepodmíněně, proto byl mladistvým nařizován ochranný dozor, který mohl trvat jen do 21 let věku, v nejnutnějších případech mohl být ochranný dozor změněn na ochrannou výchovu. (Klíma, Klíma, 1984)

V minulém století vznikaly různé druhy spolků na ochranu mládeže, z důvodů humanitních, náboženských či charitativních, a ty poté zasahovaly do různých oblastí péče o děti a mládež. (Taxová, 1967)

Od roku 1945 byla péče o děti a mladistvé v rukou dobročinných spolků. Spolky se staraly o sociální, i o zdravotní a poradenskou péči, o matky a děti, spadaly sem i ústavy, dozor nad dětmi umístěnými v jiné rodině či dopomoc s trestním soudnictvím nad mládeží. Následně péči o děti a mládež podle zákona č. 48/1947 Sb. převzal stát, respektive zemské a okresní výbory. Tato forma však byla přechodná, dokud se nevybudovaly okresní obvody, tedy Obvodní národní výbory a Krajské národní výbory, na které přešla v roce 1949 otázka péče o mládež. (Ludvík, 1958)

V Československé republice bylo souzení mladistvých upravováno zákonem č. 48. Sb. a vládním nařízením. Tímto zákonem se osoby mladší 14 let věku vyjímaly z trestné odpovědnosti, jejich trestem bylo například potrestání doma či ve škole, umístění do jiné rodiny či do jiného ústavu či léčebny, pokud by hrozilo zkažení/deformace morálních

hodnot, byla dítěti neřízena ochranná výchova či ochranný dozor. Jestliže se mladistvý nad 12 let věku dopustil trestného činu, za který hrozil trest smrti, byla mu nařízena ochranná výchova či umístění do léčebny. (Ludvík, 1958)

Výchova obtížně vychovatelných dětí a mládeže se u nás pevně ukotvila až po roce 1948. Vývoj péče této skupiny (obtížně vychovatelná mládež) je velmi nejasný, vždy se totiž mluvilo i o osiřelých, opuštěných nebo právě mravně vadných dětech. Tímto si však můžeme dokázat, že společnost brala v potaz problémy mládeže především jako nedostatky ve výchově. (Ludvík, 1958)

Sociální péče o mládež byla rozdělena do několika resortů. Například pod zdravotnictví spadaly všechny ústavy pro děti do 3 let věku, výchovu dorostu naopak převzala justice, ale většina úkolů přešla na školskou správu. Během roku 1952 se Ministerstvo školství, věd a umění dohodlo s Ministerstvem spravedlnosti o převodu správy sociálně právní ochrany mládeže a poskytování státního dětského příspěvku lidovým soudům. (Ludvík, 1958)

Ochranná výchova je vždy nařizována soudem dětem od 12 do 15 let věku, v případech, který stanovuje zákon, tedy který spáchal trestný čin, na který soud stanoví trest smrti nebo odnětí svobody na 25 let. Je vykonávána v dětských domovech nebo výchovných dorostu, může být vykonávána i v jiných zařízeních školské správy, po domluvě Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva školství a zdravotnictví. (Ludvík, 1958)

Jestliže soud rozhodl o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, jsou děti nejprve umístěné do záchytného dětského domova, kde se vyšetří a pozorují, dále záchytný domov rozhodne, do jakého dětského domova bude nezletilý umístěn a bude zde vykonávat ústavní nebo ochrannou výchovu. U mladistvých od 15 do 18 let věku soud nařizuje ochrannou výchovu, a to jen tehdy, pokud jde o osobu vážně mravně narušenou. Naopak ústavní výchovu nařizuje těm osobám, které jsou opožděné na duševním vývoji nebo mají duševní vadu. (Ludvík, 1958)

Ukončí-li nezletilý povinnou školní docházku ve výchovném zařízení, má toto zařízení za povinnost prověřit, zda stále přetrvávají důvody, pro které byl nezletilý odsouzen k ochranné nebo ústavní výchově. Přejde-li zařízení na to, že tyto důvody nadále

nepřetrvávají, podává podnět k soudu na zrušení ústavní nebo ochranné výchovy. Pokud však důvody nadále přetrvávají, zajistí daný ústav přemístění nezletilého do výchoven dorostu, nebo jiného zařízení, podle toho, která výchova mu byla nařízena. (Ludvík, 1958)

1.2 Ústavní výchova

Ústavní výchova je opatření, které nařizuje soud v občanskoprávním řízení. Nařizuje se dětem a mladistvým do 18 let věku v případech, kdy jiné výchovné opatření jako je například dohled nad výchovou, svěření dítěte do péče jiné osoby aj., nevedlo k nápravě, nebo pokud rodiče z jakéhokoli důvodu nemohou zabezpečit výchovu dítěte. Ústavní výchovu může soud nařídit i bez předchozích výchovných opatření. (Švancar, Buriánová, 1988)

Ústavní výchova je nařizována soudem, pokud je výchova dítěte, jeho vývoj či jeho vzdělání ohroženo, nebo pokud jeho rodiče nejsou schopni zabezpečit jeho výchovu. Ústavní výchova se nařizuje na 3 roky, následně může být prodloužena. Před nařízenou ústavní výchovou mají přednost varianty jako svěření do péče jiné osoby či pěstounská péče. (gov.cz, 2020)

Ústavní výchova se nařizuje nezletilým dětem nebo mladistvým do 18 let věku, pokud jsou mravně narušeni nebo jen mravně ohroženi, je u nich zanedbaná výchova nebo je ohrožen řádný vývoj vzhledem k patologickému prostředí v rodině. Nařizuje se tehdy, pokud poruchy chování jedince nedosáhly intenzity trestného činu, a tedy nemá trestní charakter a jde spíše o prevenci. (Švancar, Buriánová, 1988)

Ústavní výchova je nedílnou součástí náhradní výchovné péče, který spadá do systému péče o dítě. Důležité je stanovit si, do kdy je možné dále podporovat rodinu v jejím fungování či právě kdy už je důležité hájit zájmy dítěte a přesunout ho do jedné z forem náhradní rodinné výchovy. Zásadním úkolem sociálního pracovníka je zhodnotit situaci dítěte, provést důkladnou anamnézu rodiny a z té následně udělat prognózy, jak by se mohla rodina do budoucna vyvíjet. Ústavní výchova bývá často jediným reálním východiskem, vzhledem k časté neúspěšnosti pěstounské péče. (Janský, 2004)

Ústavní výchova zaniká, pokud pominuly důvody, kvůli kterým ji soud nařídil nebo z důvodu zletilosti dítěte. Ústavní výchovu nařizuje i ruší soud. (David, 1999)

Ústavní výchova trvá tak dlouho, dokud jedinec, kterému byla nařízena, to potřebuje a nebyl ještě naplněn její účel. Nejdéle však může trvat do plnoletosti daného jedince, výjimečně může být prodloužena až do 19 let věku. (Švancar, Buriánová, 1988)

1.3 Ochranná výchova

Ochranná výchova je ukládána v trestní řízení soudem. Ukládá se pouze mladistvým, tedy osobám od 15 let věku do 18 let věku. Ochranná výchova se ukládá mladistvým, o které není ze strany rodiny nijak postaráno. Mladiství jsou dlouhodobě zanedbáváni nebo je ohrožen jejich další společenský a mravní vývoj z důvodu patologického prostředí v rodině. (Švancar, Buriánová, 1988)

Ochranná výchova je druhem sociálně výchovného opatření, které je ukládáno jedincům, ti se na základě uložení ochranné výchovy dostávají do ústavní péče školských specializovaných výchovných zařízení. (Černíková, 2002)

Ochranná výchova je jedním z druhů ochranného opatření, které se může uložit mladistvým, kteří spáchají trestní čin, protiprávní čin provinění nebo čin jinak trestný. Soud může ochrannou výchovu uložit, pokud výchova mladistvého byla doposud zanedbávána, není o mladistvého dostatečně postaráno a nedostatky výchovy nejdou odstranit z rodiny ve které aktuálně žije, a tedy toto prostředí neposkytuje náležitou výchovu aj. (Zákon č. 218/2003 Sb.)

Pokud není možné okamžitě ochrannou výchovu vykonat, nařídí soud pro mladistvé dohled probačního úředníka, který dokud nebude možné zahájit výkon ochranné výchovy bude na mladistvého dohlížet. (Zákon č. 218/2003 Sb.)

Ochranná výchova se ukládá mladistvým, kteří spáchali trestný čin, nebo byli za tento trestný čin odsouzeni, ale nebyl jim soudem uložen trest. Ochranná výchova stejně jako ústavní výchova nemá trestný charakter, tedy není na ni pohlíženo jako na trest. (Švancar, Buriánová, 1988)

Ochranná výchova mladistvých se vykonává ve speciálních zařízeních školského typu jako jsou výchovné ústavy. Jedinec, kterému byla uložena ochranná výchova je v zařízení, dokud účel této výchovy nebude naplněn. Nejdéle, stejně jako ústavní výchova, do 18 let věku.

Pokud ani do 18 let věku není naplněn účel ochranné výchovy, může soud prodloužit ochrannou východu nejdéle do 19 let věku. (Švancar, Buriánová, 1988)

1.4 Rozdělení školských zařízení, ve kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova

Tato zařízení poskytují péči osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí a dětem, kterým bylo nařízeno předběžné opatření, ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova. Péče je též poskytována dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

1.4.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je první zařízení, kam jsou umisťovány děti a mladiství, kterým bylo soudem nařízeno předběžné opatření, ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova. Návrh na umístění dítěte či mladistvého může soudu podat Orgán sociálně právní ochrany dětí, i rodič či osoba odpovědná za výchovu. (Zákon č. 109/2002 Sb.; npi.cz, 2023)

Diagnostický ústav má několik funkcí, první z nich je funkce diagnostická, ta má za úkol diagnostikovat klienta z pohledu psychologického a pedagogického. Druhou funkcí je funkce terapeutická, ta má za úkol zlepšovat sociální vztahy klienta a jeho chování. Dalšími funkcemi jsou výchovná a sociální, ty se zaměřují především na osobnost dítěte a rodinnou situaci dítěte. Jako další funkce je organizační a ta souvisí s určováním umisťováním dětí do konkrétních zařízení. V neposlední řadě jde o funkci koordinační, ta má za úkol prohlubovat a sjednocovat odborné postupy ostatních zařízení, ověřovat účelnost těchto postupů a sjednocovat součinnosti orgánů státní správy s dalšími osobami, které se péčí o děti zabývají. (Zákon č. 109/2002 Sb.; npi.cz, 2023)

Do diagnostického ústavu mohou být umístěni klienti z pravidla od 6 let věku do ukončení povinné školní docházky, existují i diagnostické ústavy pro mládež, kde je pečováno o klienty starší, maximálně však do 19 let věku. Pobyt dítěte či mladistvého v diagnostickém ústavu, by měl trvat zpravidla 8 týdnů. (npi.cz, 2023)

1.4.2 Dětský domov

Dětský domov je zařízení, kam jsou umisťovány děti zpravidla od 3 do 18 let věku, kterým byla soudem nařízena ústavní výchova. Účelem dětského domova je zajišťovat dětem

a mladistvým péči výchovnou, sociální a vzdělávací, ale také o ně pečovat dle jejich individuálních potřeb. Do dětského domova jsou umisťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, které ale nemají závažné poruchy chování a vzdělávají se ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Děti a mladiství v dětských domovech mohou zůstat do doby, kdy ukončí školní docházku, nejdéle však do 26 let věku. Do dětského domova mohou být umisťovány i nezletilé matky s jejich dětmi. (Zákon č. 109/2002 Sb.; npi.cz, 2023)

1.4.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou, zajišťuje péči o děti zpravidla od 6 let věku do ukončení povinné školní docházky. Děti umístěné do dětského domova se školou mají nařízenou ústavní výchovu a mají závažné poruchy chování nebo děti, které pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Nebo mají uloženou ochrannou výchovu, tedy se dopustilo protiprávního jednání ve věku mladším než 15 let. Pokud se dítě po ukončení povinné školní docházky nemůže vzdělávat pro jeho závažné poruchy chování ve škole mimo zařízení je přerazeno do výchovného ústavu. (Zákon č. 109/2002 Sb.; npi.cz, 2023)

1.4.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o mladistvé starší 15 let věku. Mohou zde být však umístěny i děti starší 12 let věku, pokud mají uloženou ochrannou výchovu a jejich poruchy chování jsou tak závažné, že nemohou být umístěny do dětského domova se školou (toto platí i pro děti starší 12 let věku s nařízenou ústavní výchovou), u kterých byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova, které mají závažné poruchy chování nebo které vyžadují výchovně léčebnou péči. Stejně jako v dětském domově se školou plní výchovný ústav zejména péči výchovnou, sociální a vzdělávací. (Zákon č. 109/2002 Sb.; npi.cz, 2023)

1.4.5 Středisko výchovné péče

Středisko výchovné péče poskytuje výchovu a péči pod gescí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Středisko výchovné péče existuje ve formě ambulantní, stacionární tak i pobytové. Poskytuje dětem ve věku od 3 do 26 let věku, nejdéle dvouměsíční pobyt, při němž je klientovi zajištěno i vzdělávání. V současné době dochází ke spolupráci se střediskem na dobrovolné bázi, je však možné umístění dítě do tohoto zařízení na základě

rozhodnutí soudu. Středisko výchovné péče se zaměřuje na práci s rodinou klienta, jeho školou a ostatními lidmi či institucemi, které jsou součástí klientova života. Doplnují služby školských, výchovných a poradenských pracovišť. Pro děti s poruchami chování a problémovým chováním, často bývají poslední příležitostí na nápravu jejich sociálně narušeného vývoje. V tomto ohledu by mělo středisko výchovné péče plnit funkci preventivní. (Zákon č. 109/2002 Sb.; npi.cz, 2023)

1.4.6 Rozdíl mezi dětským domovem a dětským domovem se školou

Dětské domovy se školou jsou zařízení pro děti, které nemohou být vychovávány vlastními rodiči ani nemohou být umístěné v jiné formě náhradní rodinné péče, jako je pěstounská péče aj. Dětské domovy zajišťují dětem především výchovné a sociální zázemí, které ve vlastní rodině povětšinou neměly. Tyto děti jsou zde umisťovány buď z kojeneckých ústavů nebo přímo z rodin. Děti, které žijí v dětských domovech, nemají žádné závažné poruchy chování, a proto mohou docházet do škol, které nejsou součástí zařízení. (Janský, 2004)

Dětský domov se školou, je školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy pro děti, které mají závažné poruchy chování nebo jsou aktuálně psychicky oslabeni. Právě pro výkon ústavní a ochranné výchovy a pro poruchy chování či duševní poruchy, jsou součástí zařízení školy, do kterých děti, v rámci zařízení dochází. Do dětských domovů se školou, jsou převážně umisťovány děti od 6 let věku, až do ukončení povinné školní docházky, což je přibližně v 15 letech. (Janský, 2004)

2 Sociální patologie a sociální deviace

Sociální patologie je pojem, který označuje více oblastí, jako je studijní předmět, vědní disciplína a také společensky nežádoucí, abnormálních, chorobné jevy ve společnosti. Sociálně patologické jevy můžeme chápat jako „choroby společnosti“, tedy jsou to neadekvátní sociální reakce, které se vymykají normám, které daná společnost uznává. (Bělík, Svoboda Hoferková, Kraus, 2017)

Fischer a Škoda (2014) uvádějí, že sociální patologie je označení pro abnormální, nezdravé a obecně nežádoucí společenské chování.

Sociální patologie je v dnešní době někdy nahrazována pojmem sociální deviace, tyto pojmy se od sebe ale liší. Sociálně patologické jevy, jsou pro jedince či společnost vždy negativní, oproti deviantním jevům, které zaprvé nemusí být patologické a zadruhé nemusí být vždy negativní. (Fischer, Škoda, 2014)

Sociální deviace nebo deviantní jevy, jsou v překladu odchylky nebo úchylky, které jsou definovány jako způsoby jednání, které není odpovídající společenské normě, tedy kterou akceptuje většinová společnost. (Fischer, Škoda, 2014)

Deviantním jednáním bývá označováno každé jednání, které většinová společnost nebo sociální skupina považuje za porušení společenské, tedy společně respektované normy v dané společnosti. (Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004)

2.1 Delikvence dětí a mladistvých

Delikvence, je pojem užívaný především v souvislosti s kriminalitou mládeže. Konkrétněji se delikvence rozumí jako kriminalita dětí a mladistvých. U kriminality dětí se též používá pojem „predelikvence“ a u mladistvých „juvenilní delikvence“. V širším pojetí může delikvence znamenat i jednání, které není definováno jako trestný čin, jako například, užívání návykových látek, záškoláctví aj. (Bělík, Svoboda Hoferková, Kraus, 2017)

Podle Fischera a Škody (2014) je delikvence z hlediska společenského chování širším pojmem, protože se jedná o chování, které se netýká pouze kriminality, ale zahrnuje i činy jinak trestné. Pojem delikvence, bývá často používán v souvislosti s nežádoucím chováním dětí a mládeže.

Podle Jedličky a Koti (1998) je „juvenilní delikvence“, termín, který označuje v některých oborech kriminalitu mládeže. Tato kriminalita má své specifika, především věkové zvláštnosti psychického a tělesného dospívání nebo sociální nezralosti či neukončený morální vývoj. Kvůli těmto vývojovým odlišnostem se mladiství dostávají do vnitřních i vnějších konfliktů, krizových a stresových situací, které nejsou vždy schopni vyřešit či se s nimi srovnat v souladu se společenskými normami. Pokud se mladistvým nedaří se s těmito situacemi vyrovnat, mohou se následně dopouštět protiprávním činům (někdy úmyslně, někdy náhodně přerůstající v trestnou činnost).

Janský (2004) uvádí, že „problémové dítě“, není kategorií ani diagnostikou, je to pracovní označení, z pohledu pedagogického hlediska, vyznačuje určitou odlišností od požadované normy. Tato norma však není přesně specifikována, záleží spíše na hodnotách, normálním rozložení vlastností, znaků nebo rysů dle Gausovy křivky.

Narušené sociální vztahy často předcházejí kriminálním aktivitám mládeže. Bludný kruh spočívá v tom, že delikvence vychází právě z narušených sociálních vztahů, a právě jimi je dále i zhoršována. Narušené vztahy mohou být například, vztah k práci a hodnotám, vztah k výchově a vzdělávání nebo menší či větší odchylky ve struktuře osobnosti. Někteří odborníci upozorňují na možnost dědičnosti, ovšem výchovná a převýchovná praxe potvrzuje, že mnohé lze takto ve vývoji napravit. (Jedlička, Koťa, 1998)

Jedlička a Koťa (1998) definují prekliminalitu jako trestnou činnost či trestný přečin dětí a mladistvých, kteří pro svůj nízký věk nebyli stíháni. Tato prekliminalita, se u dětí nad 10 let věku neobjevuje bez předchozích příznaků. Již dříve se jejich okolí setkává s neposlušností, lhavostí, vzdorovitostí, s lhostejností k vlastním chybám a se sklony k agresivitě či destruktivitou.

Poruchy chování mají své důsledky pro další vývoj jedince, narušené mohou být adaptační procesy, i ohroženy zájmy celé společnosti. Pokud způsobují potíže ve společnosti, nazýváme toto jednání asociálním, pokud ohrožují nebo přímo narušují morální zásady a právní řád, mluvíme o antisociálním jednáním. (Jedlička, Koťa, 1998)

Delikventní chování dětí a mládeže zpravidla souvisí s disociální poruchou osobnosti. Disociální porucha osobnosti bývá charakterizována nerovnováhou mezi chováním jedince

a společenskými normami. Z toho lze rozlišovat asociální a antisociální chování. (Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004)

Jedlička a Kořa (1998) uvádějí, že u nejnarušenejších jedinců, kteří se dopouštějí asociálního nebo antisociálního jednání, bývá zjištěno značné zanedbání ve výchově. Toto tvrzení tedy podporuje názor, že děti se nerodí s delikventním chováním, ale postupně se delikventy stávají na základě nepříznivých životních situací a výchovných podmínek, základy závadové činnosti se pokládají již v rodinném prostředí.

Nepříznivý vývoj kriminality u dětí a mládeže, vyžaduje respektování skutečnosti, že na výchovu a formování osobnosti má především vliv rodina. Pokud rodina neplní své funkce, bývá uspokojování potřeb dítěte či mladistvého ohroženo. V důsledku neuspokojování potřeb může mít dítě nebo mladiství problém s prožíváním důvěry v sama sebe, pochybování o svých schopnostech a problém v orientaci v mezilidských vztazích. Tyto jedinci nejsou schopni přijímat odpovědnost za své chování. (Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004)

S delikventní mládeží se také pojí vliv skupin na osobnost mladistvého. Mnohdy jsou party jediným prostředím, kde se mladiství cítí uvolněně, akceptovaný cítí jakousi sounáležitost, tyto party následně vytvářejí subkulturní společenské prostředí, ve kterém se prohlubuje společensky nežádoucí morální chování zároveň i nežádoucí morální vývoj. (Jedlička, Kořa, 1998)

Mladistvá delikvence začíná nejprve majetkovými trestnými činy a s přibývajícím věkem se tato škála kriminálních aktivit rozšiřuje, tedy juvenilní delikvence i samotná kriminalita se celkově vyznačuje jejím růstem v závažnosti. (Jedlička, Kořa, 1998)

2.1.1 Prevence kriminality mladistvých

Pokud jde o prevenci kriminality u mladistvých můžeme ji rozdělit do třech kategorií. První z nich spočívá v aktivní mentální hygieně ve společnosti, tedy posílit, upevnit a rozvíjet duševní zdraví. Také zvýšit odolnost proti stresu, zátěži a konfliktům, které dopomáhají asociálním sklonům. Druhou kategorií je podchycení dissociálního a predelikventního chování hned na začátku, aby se dále nerozvíjelo. Do třetí kategorie spadá resocializace a reedukce pro mladistvé, kteří se již dopustili nějaké trestné činnosti. Do této kategorie

bezpochyby spadá i zkvalitnění péče v ústavních zařízeních jako jsou diagnostické ústavy, dětské domovy se školou nebo výchovné ústavy. (Jedlička, Kořa, 1998)

Podle Matouška a Matouškové (2011) prevenci lze dělit na prevenci primární, sekundární a terciální. Primární a sekundární prevence je chápána ve smyslu předcházení delikventního jednání u dětí, které se delikventního jednání nedopustily, ale dle určitých známek jde soudit, že k němu mají sklony. Prevence terciální je zaměřena na děti, které se již delikventního chování dopustily.

Jedním z hlavních cílů prevence proti kriminalitě dětí a mládeže, by mělo být zkvalitnění života rodin, protože hlavní jádro budoucího vývoje dítěte či mladistvého leží v rodině. (Jedlička, Kořa, 1998)

2.2 Poruchy chování

Poruchy chování jsou definovány podle MKN-10 jako opakované a přetrvávající agresivní, asociální nebo vzdorovité chování, které významně přesahuje sociální chování odpovídající danému věku. Toto chování by mělo být mnohem závažnější než běžné projevy dětského zlobení nebo odporu v období dospívání a trvá déle než šest měsíců. Tyto poruchy chování mohou souviset s jinými psychiatrickými diagnózami, v takových případech má být preferována příslušná diagnóza. K Příkladům takového chování patří nadměrná agresivita, týrání, krutost vůči lidem nebo zvířatům, vážná poškození majetku, založení požáru, opakované lži, záškoláctví, krádeže, útoky z domova, neobvyklé časté a silné výbuchy vzteku. Pro diagnózu poruchy chování je potřeba minimálně jeden z těchto typů chování, který je výrazný a trvalý, ojedinělý disociační čin nestačí. (MKN-10, 2023)

Poruchy chování jsou pravidelné a ustálené vzorce chování, kterými jsou porušovány sociální normy, pravidla a práva ostatních. Během předchozího roku musí být přítomny alespoň tři projevy, z nichž jeden musí trvat po dobu posledních šesti měsíců. (Ptáček, 2006)

Do poruch chování spadají: (Afektivní) poruchy nálady, pervazivní vývojové poruchy, schizofrenie, spadají sem i poruchy, které jsou sdružené s emočními poruchami a hyperaktivními poruchami. (MKN-10, 2023)

Dle Ptáčka (2006) rozlišujeme čtyři základní projevy poruch chování: Stálé lhaní, vyhýbání se důsledkům chování nebo snaha získat výhody či věci hmotného charakteru nepoctivou

cestou, agresivní nebo závažné náznaky ohrožení lidí nebo zvířat, opakované porušení domácích nebo školních pravidel, právní delikty nebo úmyslné poškozování věcí a majetku. O poruchu chování se jedná v případě, že se vyskytují zároveň alespoň tři z uvedených projevů a jestliže tyto projevy trvají déle než šest měsíců.

Kohoutek (2002) uvádí, že poruchy chování se mohou také kombinovat, přecházet do jiných forem, nebo se mohou měnit, především u dětí. Jestliže popisujeme symptomy, je třeba poznamenat, že k diagnóze nemusí být zjištěn výskyt všech uvedených symptomů, v některých případech může stačit pouze jeden. Některé symptomy jsou nespecifické, tedy mohou se vyskytovat u různých forem.

Poruchy chování spadají pod obor speciální pedagogiky konkrétně pod etopedii, což je samostatná disciplína zabývající se intervencí, edukací, resocializací a otázkou vyhlídek do budoucnosti jedinců, kteří poruchy chování a emocí mají, nebo k nim mají dispozice. Cílovou skupinou etopedie jsou obecně jedinci s poruchami chování zejména ale děti a mladiství, kteří mají poruchy chování a emocí nebo u nich hrozí riziko vzniku těchto poruch. (Vojtová, 2013)

3 Průběh umístění dítěte do dětského domova se školou

3.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Ochrana dítěte, pod kterou spadá sociálně-právní ochrana, zahrnuje ochranu rozsáhlých souborů práv, oprávněných zájmů dítěte, a proto je upravována v různých právních odvětvích a předpisech. Ochrana práv dítěte je zohledňována v mnoha právních oblastech, jako je sociální, rodinněprávní, zdravotní, občanskoprávní, trestní apod. Z nich také vyplívá okruh subjektů, které jí realizují. Z těchto důvodů nelze ochranu dítěte zahrnout do jednoho právního předpisu. Do ochrany dítěte tedy spadá Deklarace práv dítěte přijatá valným shromážděním OSN roku 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá roku 1989. Tyto dokumenty tak stanovují rodinu jako základní jednotku společnosti, která poskytuje přirozené prostředí pro blaho a růst všech jejích členů, především dětí. Děti vzhledem k jejich tělesné a duševní nezralost potřebují zvláštní záruky, právní ochranu a péči, před narozením, i po něm. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

Součástí ústavního systému České republiky je také Listina základních práv a svobod, ta se zaměřuje na práva dětí a rodin. Tímto ustanovením je chráněno rodičovství a rodina. Právní předpisy respektují jeden ze základních principů fungování rodiny a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti s možností požádat o pomoc, pokud je to nutné. Jakákoliv intervence do soukromí rodiny je přípustná pouze tehdy, pokud rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o ni požádají, nechtějí se o děti starat nebo se o ně starat nemohou. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

Sociálně-právní ochrana dětí je forma institucionalizované ochrany, která spočívá v zabezpečování náhradní rodiny v případě, že dítě nemůže být vychováváno v rodině vlastní, v jejich řádném vývoji a výchově, zajišťování práv dětí, ochraně zájmů dětí. (Pemová, Ptáček, 2022)

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) zajišťuje sociálně-právní ochranu. Zákon který tuto ochranu zaštituje je Zákon č. 359/1999 Sb. Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou podle tohoto zákona: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností a krajské úřady. (Pemová, Ptáček, 2022)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v §1 jako ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, ochranu práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být vychováváno vlastní rodinou.

Primárním zaměřením sociálně-právní ochrany je dbát na zájmy a blaho dítěte, respektovat vzájemná práva rodičů a dětí na rodičovskou péči, výchovu a chránit rodičovství a rodinu. Při tomto procesu je bráno v potaz i širší sociální prostředí, ve kterém se dítě nachází. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Rodina je nejlepším prostředím pro blaho a ochranu dítěte, může ovšem nastat situace, tedy páchaní zločinů na dětech, která vyžaduje zásah do rodiny ze strany státu, proto vznikla Sociálně-právní ochrana dětí. Každý je oprávněn upozornit na chování dítěte či rodičů Orgán sociálně právní ochrany dětí, soud či jiný oprávněný orgán. (David, 1999)

3.2 Výchovná opatření

§ 13 Zákonu o sociálně-právní ochraně dětí a § 924 a § 925 Občanského zákoníku uvádí, že pokud vyžaduje zájem na řádné výchově dítěte, je obecní úřad s rozšířenou působností oprávněn napomenout rodiče či dítě nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, případě toho kdo řádnou péči o dítě narušuje. Může stanovit nad dítětem dohled, ve spolupráci se školou či jinými institucemi. Uložit dítěti, rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte, povinnost využití odborného poradenství, účastnit se terapie nebo setkání s mediátorem. Pokud tak neučiní, může tuto povinnost nařídit i soud. (Zákon č. 359/1999 Sb.; Zákon č. 82/2012 Sb.)

Výchovná opatření, můžeme rozdělit na napomenutí dítěte, rodiče či osoby, která narušuje řádnou výchovu, dohled nad dítětem, například ve škole. Jako poslední je omezení, které má zabránit působení škodlivých vlivů. Pokud výchovná opatření nepomohou a výchova je stále narušena, vážně ohrožena nebo pokud rodiče z jiného důvodu nemohou zabezpečit správnou výchovu dítěti, soud může nařídit ústavní výchovu. (David, 1999)

Pokud obecní úřad obce s rozšířenou působností zjistí, že uložením výše uvedených povinností nedošlo k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů či jiné osoby,

odpovědné za výchovu. Dítěti je nařízen pobyt na nejdéle 3 měsíce ve středisku výchovné péče, v zařízení, které poskytuje zdravotnickou službu, v zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením. Ve výjimečných případech může soud dobu trvání výchovného opatření prodloužit, pokud rodič nebo odpovědná osoba za výchovu dítěte si prokazatelně upravuje své poměry tak, aby si mohla dítě převzít do osobní péče. Doba nepřetržitého výchovného opatření nesmí přesáhnout 6 měsíců. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

3.3 Opatření na ochranu dítěte

Opatření na ochranu dítěte podává obecní úřad s rozšířenou působností soudu, je to návrh na nařízení ústavní výchovy, na její prodloužení, zrušení nebo na přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Pokud soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy nebo o jeho přemístění do jiného zařízení pro výkon ústavní výchovy, podává obecní úřad obce s rozšířenou působností stanovisko pro potřeby určeného zařízení, kam má být dítě umístěno. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Osoby nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností, kteří se účastní provádění výkonu rozhodnutí, jsou povinni dítěti vysvětlit současnou situaci, přičemž způsob sdělení, musí odpovídat věku a mentální zralosti dítěte. Existují případy kdy není možné informace sdělit. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Jestliže se dle § 16 Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ocitne dítě ve stavu, kdy se mu nedostává řádné péče, výchovy či je jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen či narušen, obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen podat soudu návrh na vydání předběžného opatření.

Předběžné opatření, upravující poměry dítěte, nařídí soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí tak, aby dítě bylo umístěno do vhodného prostředí, které soud v usnesení stanoví. Tímto prostředím se rozumí prostředí u osoby či v zařízení, které zajistí nezletilému řádnou péči vzhledem k jeho fyzickému, rozumovému a duševnímu stavu a umožní realizování případných jiných opatření, stanovených předběžným opatřením. Trvání předběžného opatření stanoví soud, délka nesmí přesáhnout tři měsíců, pokud by bylo zahájeno řízení ve věci samé, může soud předběžné opatření opakovaně prodloužit,

tak, aby celková délka trvání předběžného opatření nepřesahovala dobu 6 měsíců. (Zákon č. 292/2013 Sb.)

3.4 Soudem nařízená ústavní a ochranná výchova

Podle Občanského zákoníku, jestliže je ohrožen nebo narušen zdravý vývoj dítěte, včetně jeho duševního, tělesného a rozumového rozvoje, a to v rozporu se zájmem dítěte, nebo jsou-li závažné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření rozhodnout o umístění dítěte do ústavní výchovy. Toto rozhodnutí je přijímáno tehdy, pokud předchozí opatření nevedla k nápravě. (Zákon č. 82/2012 Sb.)

V rozhodnutí, kterým soud nařizuje dítěti ústavní výchovu, je označeno i zařízení, do kterého bude dítě umístěno. Při rozhodování soudu, do kterého zařízení bude dítě umístěno, je brán v potaz zájem dítěte a vyjádření OSPODu. Soud umísťuje dítě do zařízení co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiným osobám blízkým. (Zákon č. 82/2012 Sb.)

Jestliže soud rozhodne o nařízení ústavní výchovy a toto rozhodnutí nabude právní moci, obecní úřad obce s rozšířenou působností se dohodne se zařízením, ve kterém bude dítě vykonávat svou ústavní výchovu: na místě přijetí dítěte do příslušného zařízení a na době tohoto přijetí, současně s ním vyzve rodiče či jiné osoby, které jsou odpovědny za výchovu dítěte, aby dítě ve stanoveném termínu předali do určitého zařízení, popřípadě se souhlasem toto umístění může provést sám obecní úřad. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

V situaci, kdy je dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a je mu soudem nařízena ústavní výchova, je nezbytné přemístit dítě do zařízení pro výkon ústavní výchovy, v tomto případě sjedná obecní úřad obce s rozšířenou působností přijetí dítěte do zařízení. Převoz dítěte zajišťuje příslušné zařízení pro výkon ústavní výchovy ve spolupráci se zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Při převzetí dítěte do zařízení dětského domova se školou, je ředitelem zařízení pověřen zaměstnanec, který zajistí převzetí dokumentace o dítěti a provede s dítětem vstupní pohovor. Dítě je následně seznámeno s vnitřním řádem zařízení, s režimem zařízení a organizací zařízení, s jeho právy a povinnostmi. Následně zaměstnanec zařadí dítě

do výchovné či rodinné skupiny a přidělí mu jeho osobní věci (lůžko, skříň aj.) (Vyhláška č. 438/2006 Sb.)

Orgán sociálně-právní ochrany dětí sleduje dodržování práv dítěte v ústavních zařízeních, zaměřuje se především na fyzický a psychický vývoj dítěte, zjišťuje vývoj vztahu mezi rodiči a dětmi, sleduje zda důvody, které vedly k umístění dítěte do ústavní výchovy nadále přetrvávají. Pracovník OSPODu má povinnost nejméně jednou za tři měsíce navštívit dítě i rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo kterému bylo uloženo ústavní ochranné léčení. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Pracovník OSPODu je oprávněn mluvit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zejména bez zaměstnanců daného zařízení a také je oprávněn nahlížet do dokumentace, kterou si zařízení k danému dítěti vede. Jestliže pracovník OSPODu zjistí, že byly zařízením porušeny povinnosti vyplývající ze Zákona č. 359/1999 Sb., nebo z jiných zvláštních právních předpisů, je povinen nahlásit tuto skutečnost zřizovateli daného zařízení a obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Následně obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje, zda došlo k odstranění nedostatků, který byly pracovníkem OSPODu zjištěny a zda tyto nedostatky směřují k přijetí potřebných opatření vedoucích k nápravě. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

3.5 Práva a povinnosti rodičů a rodičovská odpovědnost

Práva a povinnosti rodičů, které se týkají osobnosti dítěte, vznikají v okamžiku jeho narození a zanikají, když dítě dosáhne plnoletosti. Rodiče a děti mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva. Účelem povinností a práv rodičů vůči dítěti je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte. Rodičovská odpovědnost zahrnuje jejich práva a povinnosti, ty spočívají v péči o dítě, v zajišťování výchovy a vzdělání, péči o jeho zdraví, zdravý vývoj, udržování styku s dítětem, určení jeho místa bydliště, ochraně, zastupování a spravování jmění. Trvání rodičovské odpovědnosti a její rozsah může měnit pouze soud. (Zákon č. 82/2012 Sb.)

Při plnění svých práv a povinností má rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte právo na požádání o pomoc OSPOD nebo státní orgány, kterým také přísluší ochrana práv a oprávněných zájmů dětí a tyto orgány nebo osoby jimi pověřené jsou povinni tuto pomoc poskytnout. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Právo na výchovu dítěte může být soudem:

- pozastaveno, pokud rodičům brání závažná překážka (onemocnění),
- omezeno, pokud rodič nevykonává svou povinnost řádně,
- zbaveno, pokud rodič svou povinnost zanedbává či zneužívá dítě.

Nejčastějším důvodem zbavení rodiče jeho práva na výchovu je z důvodu opuštění dítěte, týrání, pohlavní zneužívání a ohrožování mravní výchova dítěte. (David, 1999)

Pokud rodič neplní, porušuje nebo zneužívá své práva a povinnosti vůči svým dětem, je každý oprávněn na tuto skutečnost upozornit OSPOD, zároveň pokud se dítě chová závadově, je každý oprávněn na tuto skutečnost upozornit jeho rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dítěte. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

3.6 Práva a povinnosti dětí

Dle Úmluvy o právech dítěte, se pojmem dítě rozumí každá lidský bytost, která je mladší 18 let věku, pokud tedy dle právního řádu nedosáhne dítě zletilosti dříve a Zákon o sociálně-právní ochraně dětí zase uvádí, že dítěte se rozumí nezletilá osoba. (Kovařík a kol., 2001; Sdělení č. 104/1991 Sb.; Zákon č. 359/1999 Sb.)

Dítě má právo požádat, školu, pověřené osoby, OSPOD, státní orgány, které jsou pověřeny ochranou práv a oprávněných zájmů dětí, poskytovatele zdravotních služeb o pomoc při zajištění svých práv a ochraně svého života. Tyto subjekty jsou povinny tuto pomoc dítěti poskytnout, poskytnout mu i odpovídající podporu a to i v situacích, kdy dítě jedná bez vědomí svých rodičů nebo osob, které jsou odpovědné za jeho výchovu. Pokud je dítě schopné vyjádřit své názory, má právo je vyjadřovat pro účely sociálně-právní ochrany, tedy všech záležitostí, které se ho týkají a to i bez přítomnosti rodičů či jiných odpovědných osob. Při posuzování záležitostí týkajících se dítěte, OSPOD bere v potaz jeho věk a rozumovou vyspělost, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho psychického nebo citového vývoje. Pokud je dítě starší 12 let věku, předpokládá se, že je schopno rozumět důsledkům rozhodnutí týkajícího se soudního nebo správního řízení, nebo jiným záležitostem, které se ho osobně týkají a má právo získat informace od OSPODu. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Děti mají podle § 20 Zákona o ústavní a ochranné výchově právo na zaopatření, rozvoj tělesných, citových a duševních schopností, sociálních dovedností, respektování lidské

důstojnosti, seznámení s jejich právy a povinnostmi, právo na informace o svých úsporách a pohledávkách, na udržování kontaktu se svými rodiči, osobami odpovědnými za výchovu nebo osobami blízkými, na společné umístění do zařízení se svými sourozenci, na vytvoření podmínek pro vzdělávání, na vytvoření podmínek pro budoucí povolání, svobodu náboženství, účastnit se aktivit a programu v zařízení, vyjádřit svůj názor na opatření, která se jich dotýkají, požádat o osobní rozhovor a uskutečnit tento rozhovor. Být hodnoceny a odměňovány, zároveň se ke svému hodnocení mohou vyjádřit. Na žádost, stížnost či návrh zaměstnanci zařízení, opustit zařízení za účelem vycházky (pouze pokud je dítě starší 7 let věku), na přijímání návštěv v zařízení, na podporu a pomoc při ukončení pobytu v zařízení, s cílem reintegrovat dítě především do rodiny a do společnosti. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Povinnosti dítěte s nařízenou ústavní výchovu jsou: dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, se kterými bylo po příchodu do zařízení seznámeno, dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného chování a jednání s osobami, předat na výzvu ředitele zařízení předměty ohrožující výchovu, bezpečnost a zdraví, v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu, zachovat ustanovení vnitřního řádu zařízení, poskytnout na výzvu ředitele zařízení doklad o svých příjmech, podrobit se vyšetření, zda není ovlivněno, alkoholem či jinou návykovou látkou. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Děti, které mají uloženou ochrannou výchovu mají stejná práva a povinnosti jako děti, které mají nařízenou ústavní výchovu až na výjimky, jako je přijímání návštěv v zařízení a opuštění zařízení za účelem vycházky. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

V Úmluvě o dětských právech se uvádí právo na zacházení, které zachovává důstojnost a čest, dětí, které jsou součástí případu kriminality. Bere se ohled na jejich věk, a na možnost znovu začlenění do společnosti. (David, 1999)

II. Praktická část

4 Kvalitativní výzkum

4.1 Vymezení cíle výzkumu

Cílem tohoto výzkumného šetření bylo analyzovat a následně popsat proces integrace dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, během jejich nástupu do prostředí dětského domova se školou.

Hlavní výzkumná otázka

Jaké jsou postupy při nástupu a umístování dítěte s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou do dětského domova se školou?

4.2 Metody výzkumného šetření

Druh výzkumu

Pro praktickou část mé bakalářské práce jsem si vybrala kvalitativní výzkum.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Hendl, 2023, s. 48)

Podle Hendla (2023) se kvalitativní výzkum provádí pomocí kontaktu, který je delší a intenzivnější, ať už kontaktem s jedincem, skupinou jedinců nebo terénem.

Dle Reichela (2009) stojí kvalitativní výzkum na jednom základním principu a to, že zkoumá určitý fenomén, prvek, proces a jiné, v jeho přirozených podmínkách, na základně zjištěných dat se mu snaží porozumět a pokud je to možné vytvořit o něm ucelený obraz.

Hlavním úkolem kvalitativního výzkumu, je vysvětlit, jak lidé v dané situaci chápou to, co se děje, nebo proč se v daném prostředí chovají určitým způsobem a jak organizují své každodenní činnosti a interakce. (Hendl, 2023)

Metody výzkumného šetření

Pro tento výzkum jsem zvolila kvalitativní metodu sběru dat, kterou je hloubkový rozhovor. Ten je podle Švaříčka, Šed'ové a kol. (2014) nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Formou hloubkového rozhovoru, jsou zkoumání členové specifické sociální skupiny a jejich specifické prostředí, kdy cílem je pochopení událostí či jednání, kterým disponují právě tito členové.

Rozhovor, neboli interview, je technikou, kterou využívá řada oborů. Tato technika se používá v kvalitativních i v kvantitativních výzkumech, ty se však následně liší mírou své formalizace. Jeden z dalších rozdílů je u rozhovorů v tom, že při kvalitativním zkoumání provádí rozhovor většinou jedinec, zatímco při kvantitativním výzkumu, který pracuje již s předepsanými rozhovory, se do rozhovorů zapojuje celá skupina tazatelů. (Hendl, 2023)

K tématu analyzovat a následně popsat proces integrace dětí do dětského domova se školou jsem si vybrala hloubkový rozhovor z důvodu možností získání komplexních informací od respondentů ohledně dané problematiky a polostrukturovaný rozhovor, kvůli strukturální podpoře. Dalším důvodem mého výběru byla také možnost rozhovor modifikovat na základě informací získaných v průběhu rozhovoru.

Polostrukturovaný rozhovor je jeden ze dvou typů hloubkového rozhovoru, vyznačuje se tím, že si badatel připraví předem seznam témat a otázek, na které se následně respondentů ptá. (Švaříčka, Šed'ové a kol. 2014)

Podle Reichela (2009) polostrukturovaný rozhovor spočívá v předpřipravených tématech či otázkách, o kterých bude rozhovor, ale nebude předem dáno jejich pořadí, to znamená, že tazatel si otázky či témata může částečně upravit dle situace. Nezbytné ale je, aby se daná témata či otázky probraly všechny. U polostrukturovaného rozhovoru je možné aby tazatel pokládal doplňující otázky, pokud je to potřeba.

Varianta polostrukturovaného rozhovoru se zdá být ideální kombinací ostatních forem rozhovoru. Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je volnost, která se může projevit jako vhodná při vytvoření příjemnějšího kontaktu mezi oběma stranami, další výhodou může být částečná struktura rozhovoru, která tazateli dává možnost lehčího utřídění informací. (Reichel, 2009)

4.3 Formulace výzkumných otázek

Před rozhovory jsem si připravila otázky, kterých jsem se během rozhovorů držela, ovšem podle potřeby jsem otázky modifikovala. Některé otázky též vznikaly v průběhu rozhovoru podle zkušeností a znalostí respondentů.

Tabulka 1: Přehled hlavní výzkumné otázky, výzkumných okruhů a tazatelských otázek

Hlavní výzkumná otázka	Jaké jsou postupy při nástupu a umístění dítěte s nařízenou ústavní výchovou do dětského domova se školou?
Výzkumný okruh	Tazatelské otázky
Jaké děti se dostanou do zařízení dětského domova se školou.	Mate u vás v zařízení děti, s nařízenou ústavní výchovou, nebo i děti s uloženou ochrannou výchovou?
	Lze identifikovat určité charakteristiky, které jsou společné dětem, které se dostávají do tohoto zařízení?
Co předchází nástupu a jak probíhá samotná nástup dítěte do dětského domova se školou.	Co je důležité vědět o dětech, které do zařízení přicházejí/nastupují, dopředu před jejich nástupem?
	Je potřeba se na některé děti nějak speciálně připravit?
	Jaké jsou zásady práce s dětmi při nástupu a integraci do zařízení?
Integrace dětí do výchovných skupin.	Jak a podle čeho jsou děti začleňovány do dané skupiny (domečku)?
	Jak se nově příchozí děti seznamují se stávajícími dětmi?
Specifika práce s dětmi v dětském domově se školou.	Jaká jsou specifika práce s dětmi v dětském domově se školou?
	Jsou rozdíly v práci s dětmi v tomto zařízení, pokud se jedná o dívky či chlapce?
Mezilidské vztahy dětí v zařízení.	Jaký vliv má toto zařízení na mezilidské vztahy dětí a podporu vazeb s rodinou?
	Jak konkrétně vychovatelé/sociální pracovníci se podílí na podpoře vztahů dětí s jejich okolím?

4.4 Výzkumný vzorek

Pro výzkum byli osloveni vychovatelé a sociální pracovníci z Dětského domova se školou ve Středočeském kraji, konkrétní název zařízení nebudu zmiňovat pro zachování anonymity respondentů. Toto konkrétní zařízení jsem zvolila, protože jsem zde absolvovala praxe a některé respondenty, jsem již znala. Respondenty jsem předem seznámila s cílem mého výzkumu.

Kvalitativního výzkumu v podobě polostrukturovaných rozhovorů se zúčastnili 4 respondenti, 3 z respondentů byli vychovatelé, z toho 2 muži a 1 žena, dalším respondentem byla sociální pracovníce. Všichni zúčastnění respondenti mají zkušenosti s prací jak s chlapci tak s dívkami, proto se výzkum mohl vztahovat celkově na skupinu dětí ve věku základní povinné školní docházky.

Všichni respondenti souhlasili s rozhovorem podepsáním informovaného souhlasu, ve kterém souhlasili i s audionahrávkou rozhovoru a následném přepsání rozhovoru a zpracování získaných informací. Rozhovory probíhaly s každým respondentem zvlášť, na místě jejich pracoviště, pouze jeden rozhovor se uskutečnil telefonickou formou kvůli časové vytíženosti respondentky.

5 Analýza dat

Rozhovory se všemi respondenty jsem přepsala a na základě techniky otevřeného kódování „Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“ (Švaříčka, Šed'ové a kol. 2014, s.211)

Technika otevřeného kódování je díky své účinnosti a jednoduchosti používána v mnoha kvalitativních projektech. (Švaříčka, Šed'ové a kol. 2014) Následně jsem podle seznamu kódů vytvořila kategorie a na základě techniky „Vyložení karet“, podle Švaříčka, Šed'ové a kol. (2014) si výzkumník vezme seznam kategorií, které vyšly z otevřeného kódování a dá tyto kategorie do linky nebo obrazce a na základě toho vznikne uspořádání textu tak, že vlastně převypráví obsah daných kategorií.

Kategorie na základě kterých byly následně analyzovány rozhovory s respondenty:

- **Jaké děti přichází do dětského domova se školou**
- Ústavní a ochranná výchova u dětí v dětském domove se školou
- Charakteristické rysy dětí
- **Příprava na nástup dítěte do dětského domova se školou**
- Informace o dítěti, před nástupem
- Specifická příprava zaměstnanců dětského domova se školou na nově příchozí děti
- **Nástup dítěte do dětského domova se školou**
- Zásady práce s dětmi při nástupu do zařízení
- Příprava a informování stávajících dětí na příchod nového člena
- **Integrace dítěte do dětského domova se školou**
- Seznamování stávajících dětí s nově příchozím členem
- **Specifika práce s dětmi v dětském domově se školou**
- Rozdíly v práci s chlapci a dívkami
- **Mezilidské vztahy dětí**
- Podílení zaměstnanců na podpoře mezilidských vztahů dítěte

5.1 Výsledky šetření a jejich vyhodnocení

Jaké děti přicházejí do dětského domova se školou

Do dětského domova se školou jsou děti umisťovány soudním rozhodnutím, buď na základě předběžného opatření, pro zanedbání péče rodiči nebo na základě nařízení o ústavní výchově. Dětské domovy se školou spadají pod Zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově, tento zákon stanovuje kritéria pro umístění dítěte do tohoto zařízení. Kritéria pro přijetí dětí do dětského domova se školou jsou poruchy chování nebo dočasná nebo trvalá duševní porucha a jsou pro žáky povinné základní docházky, tedy zhruba děti ve věku od 6 do 15 let věku.

Všichni respondenti se shodují, že děti do tohoto zařízení přicházejí především již po nějaké formě ústavní výchovy, ať už se jedná o diagnostické ústavy nebo střediska výchovné péče. Výjimečně přichází děti přímo z rodinného nebo primárního prostředí.

Ústavní a ochranná výchova v dětském domově se školou

Všichni respondenti se shodli na tom, že v tomto zařízení nemají aktuálně žádné dítě, které by mělo uloženou ochrannou výchovu, tedy jsou zde pouze děti s nařízenou ústavní výchovou. Respondentka A: „*Ne, ne, ne, ochrankáře nemáme žádný, máme všechny jenom s ústavní výchovou.*“.

Charakteristické rysy dětí v dětském domově se školou

Respondenti se shodují, že hlavními rysy dětí, které jsou umístěné v dětském domově se školou je zanedbání péče rodičů, tedy klienti, kteří nedostávali dostatek pozornosti od rodiny, nebo osob pověřených za péči, respondentka A: „*Společným rysem všech je lačnění po pozornosti, kterou vlastně žádný z nich nedostalo v domácím nebo v tom primárním prostředí, v takové míře jakou by prostě vyvíjející se člověk potřeboval...*“, zameškávání školní docházky, problém s autoritami. Dalšími společnými rysy u většiny z nich je nějaká forma deprivace, pocit, že rodiče nebo osoby odpovědné za péči je nějakým způsobem odmítají, přicházejí z nefunkčních rodin. Respondentka B: „*...když budu teda teď mluvit za kluky, za tu chlapeckou skupinu, ... tak je určitá deprivace společná a pocit, že vlastně jsou rodičem nějakým způsobem odmítaný, nebo rodinou vůbec...*“. Respondent D uvádí že: „*Všichni jsou to ádéhádáci, agresivní, jsou to lháři, to je všechno, asi no...*“.

Příprava na nástup dítěte do dětského domova se školou

Všichni respondenti udávají, že vedení evidence dětí v jejich zařízení má na starosti sociální pracovníce, to zahrnuje i správu kapacity zařízení. Respondentka A uvádí: „...já se domlouvám s těma diagnostákama a s těma esvépčkama na tom jaké dítě přijmu...“. Před samotným přijetím dítěte do dětského domova se školou, zjišťuje sociální pracovníce bližší informace o daném klientovi, a na základě těchto informací následně rozhodne, zda konkrétního klienta přijme nebo ne. Respondentka A: *...vždycky si vyžaduju zprávu než se vyjádřím k tomu, jestli dítě přijmeme...“*. Sociální pracovníce musí pracovat s tím, které stávající klienty v zařízení již má, protože pokud klient, který má přijít, se například sebepoškozuje a v zařízení jsou již klienti, kteří mají stejný problém, není možné tohoto klienta přijmout. Respondentka A: *...každý dítě je jinak zasažený, jiným směrem je potřeba ho opečovat, a když máme prostě na skupině, nevím plácnu, už dvě děti, který se sebepoškozují, nemůžu tam přibrat třetí, protože by se to tam rozjelo jak lavina...“*.

Pokud přichází nový klient, je potřeba znát nějaký jeho příběh, diagnózu aj. Respondentka A: *...potřebuju znát toho klienta, potřebuju vědět nějaký jeho background...“*, o tom informují sociální pracovníci spisy od orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo jiného zařízení, ze kterého dítě přichází. O základních informacích, kterými jsou například, co za jaké dítě přijde, odkud přichází, z jakého prostředí, jaké má poruchy nebo diagnózy, informuje sociální pracovníce s vedoucí zařízení všechny vychovatele.

Informace o dítěti, před nástupem

Respondenti uvedli, že jsou před příchodem nového klienta vždy seznámeni se základními informacemi o daném klientovi, na základě podepsané mlčenlivosti mohou následně i nahlížet do spisů, které s každým klientem do zařízení přijdou. Respondentka B: *...my máme potom jako vychovatelé samozřejmě podepsanou mlčenlivost a na základě toho máme i možnost nahlížet do spisu. Což děláme vždycky, když přijde někdo nový...“*. S tím je spojen i rozdílný názor některých respondentů, respondent C uvádí: *...Ne všichni mají k tomu stejný přístup...“*. Většina respondentů se shoduje na tom, že o klientovi, chtějí vědět co nejvíce informací předtím než do zařízení nastoupí. Respondent C: *...minimálně teda těm, co jsou přiřazený ke mně, nebo co mám teď já tady na domečku, na své skupině, tak vždycky o nich si prakticky čtu všechno, co v tý složce je...“*. Respondent D uvádí: *...mám možnost i nahlížet, říkám,*

do těch spisů, co jdou s nima, ale furt to píše někdo, kdo ho vidí, to dítě, takhle, já ho můžu vidět úplně jinak [...] prostě to nečtu.“

Specifická příprava zaměstnanců dětského domova se školou na nově příchozí děti

Respondenti se shodují v názoru, že se na žádného nově příchozího klienta nijak zvláště, specificky, nepřipravují. Respondentka B: *„No úplně speciálně ne...“*. Pokud je například nově příchozí klient agresivní, problematičtější nebo se sebepoškozuje, upozorní na to vychovatele sociální pracovnice a vedoucí zařízení. Respondent C: *„Pokud tam něco takovýho je, tak právě, že dostáváme avízo teda od vedoucí, případně od sociální pracovnice...“*. Respondent D: *„...akorát se řekne třeba, že je agresivnější, že já nevím, třeba plive nebo se sebepoškozuje, tak jenom, aby člověk věděl, takovýhle ty závažný věci...“*. Respondentka B: *„...třeba si teda zjistíme něco z nějakých materiálů, nějaký výstup teda o tom dítěti a tak jako, můžeme očekávat, [...] to dítě přijde do jinýho prostředí a nějak na to zareaguje a to se nikdy nedá úplně dopředu předpokládat.“*

Nástup dítěte do dětského domova se školou

V zařízení dětského domova se školou mají vlastní vnitřní řád, ve kterém jsou popsány zásady práce, nějaká pravidla zařízení nebo práva a povinnosti klientů, i zaměstnanců. Respondenti uvádějí, že základem nástupu dítěte do zařízení, je právě seznámení se s konkrétním zařízením, což většinou dělá sociální pracovnice, která je první kdo si klienty po příchodu přebírá. Následuje seznámení s již zmiňovaným vnitřním řádem, s tím nově příchozí klienty seznamují již vychovatelé ve skupině. Respondent D: *„Většinou právě ta sociální pracovnice tady, úplně seznámí vlastně, jak to tady chodí, pak přijde na domeček k tomu vychovateli, ten je poučí, žejo, nějakou bezpečnost a takovýhle věci...“*

Všichni respondenti uvádějí, že velký rozdíl je v chování dětí, které přicházejí do zařízení z domova nebo z jiného zařízení. Pokud už děti v nějakém ústavním zařízení, jako je diagnostický ústav, středisko výchovné péče nebo dětský domov byly, znají už nějaká základní pravidla ústavních zařízení. Respondent C: *„...záleží zase, jestli přijde to dítě právě přímo od rodiny nebo u té už ústavky předešlý, [...] ty, co už prošly, má nějaký zkušenosti s tou ústavní výchovou, tak to mají snazší...“*. Respondentka B: *„Ono taky jde o to, že třeba k nám přijdou děti, který už maj s ústavní výchovou nějaký zkušenosti, [...]“*

že už v tom v uvozovkách uměj trochu chodit... “. Další možností příchodu dětí, je příchod z rodiny. V těchto případech bývá přechod pro děti náročnější. Respondent C: „...ty, co vlastně je to pro ně nový a tam je samozřejmě problém někdy, protože ty děti, který jsou odtržený v tu chvíli od té rodiny, tak jsou třeba samozřejmě plačtivější a propadají víc takovému smutku a nedobrym náladám... “.

Zásady práce s dětmi při nástupu do zařízení

Respondenti se shodují na tom, že hlavní zásadou práce s dětmi při nástupu do zařízení, je ukázat jim možnost zlepšit se, motivovat je k nápravě. Respondentka A: „Určitě je to pospaný i ve vnitřním řádu, myslím si, že to bude i součástí etického kodexu... “. Určitě existuje nějaká adaptační doba a u každého klienta je jinak dlouhá. Respondentka B: „...záleží co to je za dítě, jestli je extrovertní nebo introvertní, no prostě zkrátka s jakou výbavou nám sem přichází, a někomu to trvá delší dobu, někdy zapadne rychle.“. Další ze zásad práce s dětmi v dětském domově se školou je zvýšená ochrana nově příchozích dětí, které ještě nemají vybudované vztahy, nebo pozici ve skupině. Další z důležitých zásad je přistupovat ke klientům bez předsudků. Respondentka A: „...jako neškatulkovat si to dítě už podle toho, že ti přijde zpráva, že je zloděj... “. Respondenti uvádějí, že je důležité k dětem přistupovat s čistým štítem, nedělat si žádné předsudky. Respondentka A: „...vlastně se očekává bezprostřední přijetí toho dítěte, protože to je zaměstnání pro nás, s tím musíme umět pracovat... “.

Příprava a informování stávajících dětí na příchod nového člena

Všichni respondenti se shodují na tom, že stávající klienty v zařízení informují o nově příchozím členovi dopředu, ale nepřipravují je nějak zásadně. Stávajícím klientům se řeknou základní informace o nově příchozím členovi, jako je pohlaví, věk, a do které skupiny bude přidělené. Podle respondentky A: „...jsou na to připravovaný, ale zase ne moc, protože říkám, máme děti s poruchama chování, prostě, který nejsou samy připravený jako přijmout samy sebe, tak mají docela někdy těžký přijmout i někoho dalšího na tu skupinu... “. Respondent D: „Určitě o tom věděj, vždycky o tom věděj, a vždycky to s tím kolektivem zamává žejo, to je jasný“.

Integrace dítěte do dětského domova se školou

Všichni respondenti se shodují, že nově příchozí klienty, primárně umísťuje do skupin vedoucí zařízení a sociální pracovníce, ale vychovatelé a ostatní zaměstnanci zařízení, jako psychologové nebo etoped, mají měsíční porady, na kterých se mohou vyjádřit k umístění konkrétního člena. V tomto zařízení lze více pracovat v rozdělování umístění s dívčí skupinou, protože chlapani bydlí všichni v jednom domečku a dívky mají dva. Respondentka A: „...jde to jenom u těch holek, kde nám chodí docela stejný jako věkový kategorie, ale když to jde, tak se snažíme dělat jakoby mladší a starší domeček...“. V chlapecké skupině se zase více řeší v kontextu integrace do skupiny, ke kterému stávajícímu chlapani je možné přidělit nově příchozího, jsou tam určité aspekty podle, kterých se zaměstnanci zařízení rozhodují, samozřejmě je to velmi individuální u každého nově příchozího klienta. Respondentka B: „Přemýšlíme s kým, kam ho dát, prostě jestli vrstevník, nebo třeba starší kluk, kterej má nějaký povahový vlastnosti...“. Respondent C: „Když má přijít následující den, tak už zase to probíráme teda, kde bude, na jakým domečku bude, případně na nějakým pokoji s kým bude, a vlastně každý tam řekne ten svůj pohled, ten názor, a z toho se udělá nějakaj závěr, že je to vlastně fakt kolektivní práce...“.

Seznamování stávajících dětí s nově příchozím členem

Obě respondentky uvádějí, že po příchodu nového člena do zařízení, jsou prováděny společné komunity, se všemi klienty zařízení, i komunita samostatné skupiny, do které byl klient umístěn. Další formy integrace dítěte do zařízení jsou například uvítací hry nebo představovací hry. Respondentka A: „...když to dítě už jako přijde, to nový, tak se dělá vždycky nějaká komunita, jak se všema domečkama, tak jenom skupinová třeba, aby, kde se vlastně jako představujeme...“. Respondentka B: „...třeba formou komunity jak u holek tak u kluků...“. Respondenti zároveň uvádějí, že u nově příchozích dětí se nijak zvlášť děti neseznamují, respondent D: „Prostě je vrženo do kolektivu [...] a oni to berou docela statečně si myslím, že úplně v pohodě, jak když přijde někdoovej do třídy žejo, tak si to oťukaj...“.

Specifika práce s dětmi v dětském domově se školou

Největším specifikem, které vnímají všichni respondenti, je práce s rodinou nebo blízkými osobami klienta. Všichni zaměstnanci, vychovatelé, sociální pracovník, psycholog, nebo etoped se snaží podporovat komunikaci s rodinou, a snaží se o návrat dítěte zpět do rodiny nebo jeho primárního prostředí. Respondentka A: „...jsme docela specifický tým, že pracujeme i s rodinou, že k nám choděj rodiče podobně jak do střediska výchovné péče, ale až v tu chvíli, kdy se snažíme o návrat dítěte domu...“.

Další specifikum, které popisují všichni respondenti se týká bodového hodnotícího a motivačního systému, respondent C: „...bodový, hodnotící systém, z kterého plynou nějaký větší výhody, menší, případně nevýhody...“, podle kterého v tomto zařízení, jak už je z názvu patrné, hodnotí chování dětí, denní a noční vychovatelé i v průběhu dne vyučující ve škole, která je součástí zařízení. Respondent D: „Tady se bodově hodnotěj, jo, co dělaj za ten den, škola je hodnotí, noční vychovatel je hodnotí, denní, za to jak se chovaj...“. Na základě těchto bodů, které děti získávají, jim z nich plynou nějaká pozitiva jako odměny, nebo naopak negativa v různých formách opatření nebo trestů, respondent C: „...a případně i nějaký výchovný opatření jako tresty ...“. Respondenti uvádějí, že v tomto zařízení je nejdůležitější nastavit dětem pravidla a nějaké hranice, a pomocí těchto pravidel korigovat chování klientů. Respondent D: „...to oni znaj, oni vědí ty pravidla co můžou, nemůžou, a podle toho se hodnotěj...“.

Pro klienty tohoto zařízení jsou připravovány denně činnosti, a speciální činnosti jako sportovní akce, vzdělávací výjezdy a mnoho dalších činností, kterými se zařízení snaží korigovat jejich chování. Respondentka B: „...mají prostě speciální programy, svým způsobem, nejenom ty řízený činnosti v tom týdnu, jestli to jako jeden den je zaměřený na sport, pak jsou to další den třeba pracovní činnosti, pak je poznávací nějaký výjezd pravidelně, pak jsou další den generální úklidy, pak jsou třeba teda pátky, kdy mají nějaký kapesný...“. Pokud se u dítěte projeví například nějaký talent, výtvarný nebo hudební, zařízení se děti snaží v tomto dál motivovat a rozvíjet. Respondentka C: „...u dětí, který zjistíme, že, mají ty schopnosti, tak chodí na kroužky, [...] to prostě i v rámci péče rozvíjíme u nich třeba hudební talent nebo sportovní.“.

Rozdíly v práci s chlapci a dívkami

Respondenti uvádějí, že zásadním rozdílem v práci s chlapci a dívkami je období jejich vývoje, tedy převážně prepuberta a puberta. Respondentka A: „...už i jako z vývojovky vyplývá, že kluci prožívají, že jo, určitou dobu nebo řeší určitou dobu rozdílný věci než ty holky...“. Respondentka B: „...prepuberta nebo puberta, že jo, tak u holek se nějak projevuje, u kluků zase jinak že jo, tak jako holky mají svoje, tak jako typický chování v tom, v tomhle věku a kluci taky, no, tak jako to si asi každý dokáže představit.“.

Dalším rozdílem jsou i důvody, pro které přichází děti do dětského domova se školou. Respondenti uvádí, že dívky přicházejí převážně s psychickými problémy, mají větší sklony k sebepoškození nebo například k útěkům. Zatím co chlapci, jsou agresivnější, především vůči sobě navzájem, porovnávají své síly, kradou, fyzicky i slovně se napadají, jsou často součástí nějakých part, nebo experimentují s drogami. Respondentka B: „...kluci se sem dostanou mimo tohle třeba kvůli tomu, že jsou v nějaký partě, krádeže, nebo takovou nějakou činnost nebo možná někdy i experimenty s drogama nebo tak, a děvčata jsou víc jako třeba na tom jako psychicky hůř, a kvůli sebepoškození...“. Respondent D: „...kluci a holky jsou úplně něco jinýho, holky se většinou sebepoškozují nebo utíkají jo a to u kluků není, kluci si nafackují něco si seberou nebo něco, pomlouvají se třeba jo...“.

Mezilidské vztahy dětí

Ať jde o rodiče, primární prostředí klienta, příbuzné nebo i hostitelskou rodinu, všichni respondenti se shodují, že kontakt s rodinou, nebo snaha o navázání kontaktu, je jedním z nejdůležitějších aspektů tohoto zařízení. Cílem dětského domova se školou je navrácení dítěte zpět do rodiny nebo jeho primárního prostředí. Respondent D: „...se snažíme tady ty děti, aby se vracely do té rodiny, jo.“. Respondent C: „...tak ideálně prostě stav je ten, že se vrátí do rodin ty děti, jo...“. Celý tým dětského domova se školou spolupracuje na tom, aby se děti mohly vrátit zpět do svých rodin. Největší snahou je navázání spolupráce a komunikace s rodiči. Když se toto povede, sociální pracovnice má s klienty a jejich rodinami sezení, na kterém se snaží o narovnávání jejich vztahů. Respondent C: „...scházejí s těma rodičema, s tou rodinou nebo s matkou a s tím dítětem a vlastně tam všichni spolu seděj a baví se o tom, jaký udělali pokroky nebo, případně, nebo neudělali a vlastně nutěj,

nutěj toho rodiče konkrétního, [...] do toho, aby si sami nějak, aby na tom jako pracovali spolu sami, aby to nedělal někdo za ně, aby si třeba takovou tu svoji osnovu...“.

Mezilidské vztahy mezi klienty zařízení se také snaží zaměstnanci zařízení řešit a s klienty komunikovat. Respondentka A: *„...co se týče vztahu na skupině těch dětí, tak do toho zasahujeme hodně, protože my jsme vlastně zodpovědný za chod toho domečku a za to, aby ty děti se tam cítily dobře, [...] vezmeme všechny holky, uděláme skupinu na narovnání těch vztahů, abychom udělali tu komunikaci mezi nima určitým způsobem jako průchozí, učíme je, jak spolu komunikovat, učíme je, jak spolu vycházet, hovoříme o těch jejich problémech...“.*

Podílení zaměstnanců na podpoře mezilidských vztahů dítěte

Sociální pracovnice má s dětmi individuální sezení, na kterém řeší primárně rodinu a vztahy konkrétního dítěte s rodinou. Pokud například dítě projeví zájem navázat kontakt s někým příbuzným, sociální pracovnice se snaží kontaktovat danou osobu a propojit je. Respondentka A: *„...v rámci tady těch individuálních pohovorů s dětma já zjišťuju, jak oni jsou navzťahovaný, jaký mají vzpomínky na toho člověka, čeho se vlastně můžeme chytit v rámci nějaký tý už pak jako terapeutický práce...“.* Zároveň náplň práce sociální pracovnice je psát zprávy ohledně progresu dítěte, například k soudu, v tomto případě se sociální pracovnice snaží děti zapojit i do tohoto procesu, kde je cílem jim ukázat určitou sebereflexi a otevřenost. Respondentka A: *„...mám s dětma i skupiny, kde vlastně se zaměřujeme na nějaký jejich progres, otevřeně s nima hovořím o tom, co o nich píšu do zpráv soudu, takže snažím se být jako průchozí, snažím se je jak kdyby přimět k tomu, aby byly součástí toho, tý tvorby některých těch zpráv, který jako oni tvořím, takže i vlastně jako snažím se o nějakou participaci toho dítěte na průběhu tý ústavní výchovy u nás...“.*

Respondenti se shodují na důležitosti práce s rodinou, respondentka B: *„Ano, určitě, tady je určitě potřeba pracovat hlavně s tou rodinou.“.* Vychovatelé naopak komunikují s rodiči na přímo, například pokud má dítě dovolenku na víkend a rodiče si je v zařízení vyzvedávají, vychovatelé se snaží komunikovat s rodiči, informovat je o aktuálním dění okolo dítěte. Respondentka B: *„...děti, které jezdí na dovolenku, tak rodiče sem přijdou, přijde sem rodič, vyzvednout si dítě na sobotu na neděli, tak kdykoliv jsem prostě otevřený komunikaci s rodičema...“.* Zároveň jsou vychovatelé ti, co s dětmi tráví nejvíce času, takže v době,

kdy mají děti čas s telefony, se snaží některé podporovat v kontaktu s rodinou například telefonicky, respondentka B: „...večer je třeba vymezenej čas na telefony, že maj telefony děti, my můžeme taky prostě říct tohle...“.

5.2 Shrnutí šetření

Praktická část mé bakalářské práce obsahuje výzkumné šetření. Tohoto výzkumného šetření se zúčastnili respondenti z dětského domova se školou, ve kterém pracují na pozici vychovatele nebo sociálního pracovníka. Respondenti byli 4. K šetření jsem použila kvalitativní výzkum s použitím polostrukturovaného rozhovoru. Cílem tohoto výzkumného šetření bylo analyzovat a následně popsat proces integrace dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, během jejich nástupu do prostředí dětského domova se školou. Zkoumána byla jedna výzkumná otázka.

Hlavní výzkumná otázka se věnovala postupům při procesu nástupu a umístování dítěte s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovu do dětského domova se školou. Zkoumala jsem pohledy respondentů na nástup a integraci dětí do dětského domova se školou. Z dat získaných formou rozhovorů vyplynulo, že pro respondenty nejzásadnější částí procesu nástupu a integrace do zařízení je samotná příprava na nástup nového klienta.

Respondenti se shodují, že se na nástup nového klienta připravují formou získávání informací, zejména od sociální pracovníce a vedoucí zařízení, které tyto informace získávají a shromažďují od předchozích zařízení nebo institucí, které mají o klientovi nějaké záznamy, jak s klientem pracovali, nebo kde byl klient před nástupem do dětského domova umístěn. Sociální pracovníce se snaží o získání co nejpodrobnějších informací o dítěti, aby mohla před jeho nástupem analyzovat jeho minulost. Následně vedoucí zařízení se sociální pracovnící informují zaměstnance zařízení o základních informacích o nově příchozím klientovi. Zaměstnanci mají zároveň k dispozici informace získané od sociální pracovníce a informace ze spisů, které putují s dětmi a je na jejich uvážení, zda se o nově příchozím klientovi chtějí dozvědět více informací.

Někteří respondenti si před příchodem dítěte do zařízení dětského domova se školou, zjišťují informace o daném klientovi přečtením informací ze spisu a snaží se na nově příchozího

klienta tímto způsobem připravit, například prostřednictvím porozumění jeho aktuální situaci, průběhem jeho přesunu mezi zařízeními, na základě informací od soudu a ostatních zpráv, které jsou obsaženy ve spisu konkrétního dítěte. Naopak ostatní respondenti uvádí, že jim pro příchod nového klienta stačí základní informace předané prostřednictvím vedoucí zařízení a sociální pracovníci a nahlížení do spisu považují za nedůležitý krok. Chtějí si na dítě udělat vlastní názor a nechťejí se nechávat ovlivnit názory ostatních, kteří zprávy ve spisu psali.

Další částí procesu nástupu a integrace dítěte do zařízení dětského domova se školou je samotný nástup dítěte do zařízení. V této části respondenti popisují, že v jejich zařízení mají vnitřní řád, ve kterém jsou popsána všechna důležitá pravidla, práva a povinnosti klientů a zaměstnanců. S tímto vnitřním řádem jsou seznámeni všichni nově příchozí klienti. Prostřednictvím sociální pracovníce, která nově příchozí klienty přebírá a seznamuje se s nimi jako první z celého zařízení, jsou klienti seznámeni se zařízením jako takovým a s jeho pravidly. Následně nově příchozího klienta seznamuje s jeho skupinou, kde si ho přebírá vychovatel, který je aktuálně přítomný v konkrétním domečku (skupině). Vychovatel následně dítě seznamuje s jeho osobním prostorem, tedy s jeho pokojem, lůžkem a skříní, následně provede klienta po celém domečku a představí mu již zmiňovaný Vnitřní řád zařízení.

Zásadním rozdílem podle názoru respondentů, v nástupu klientů do zařízení dětského domova se školou hraje roli jejich předchozí zkušenost s ústavní péčí. Pokud klient již má nějaké zkušenosti, například z dětských domovů, diagnostických ústavů nebo ze středisek výchovné péče, je pro něj příchod do tohoto zařízení méně stresující a obecně lehčí, protože už mohou předpokládat, co je v tomto zařízení čeká. Naopak děti, které přicházejí přímo z rodin, jsou ze začátku více překvapeny z chodu celého zařízení. Zásadní podle respondentů je, z jakého prostředí děti přichází. Respondenti také poukazují na individualitu všech klientů a nemožnost předpokládat rychlost ani jednoduchost jeho integrace do zařízení.

Hlavními zásadami práce s nově příchozími klienty jsou podle respondentů, především motivace klientů k jejich zlepšení a nápravě, uvědomění si důležitosti řádu a dodržování pravidel. S tím souvisí samotné nastavení pravidel a řádu dne nově příchozímu klientovi.

Samotná integrace nově příchozích klientů do zařízení je podle respondentů velmi individuální. Jak bylo již zmíněno, respondenti uvádějí, že jde především o to, z jakého prostředí dítě do zařízení přichází. Jde také o to, s jako osobnostní výbavou do zařízení přichází, jestli je introvertní nebo spíše extrovertní. Existuje určitá adaptační doba, která je u každého dítěte individuální. Po dobu, kdy se nově příchozí klient adaptuje, má od respondentů a ostatních zaměstnanců zařízení zvýšenou ochranu, může požádat psychology nebo jakéhokoliv zaměstnance zařízení o pomoc. Pro lepší integraci respondenti provádí se všemi klienty ale i s každou skupinou zvlášť komunity, které vedou například k seznamování nebo k nějaké nápravě vztahu v zařízení či samostatné skupině.

6 Diskuze

Pro teoretickou část mé bakalářské práce mi největší inspirací byla literatura od docenta Matouška samostatně nebo ve spolupráci s doktorkou Matouškovou, od P. Janského, od autorů Jedličky, Klímy, Koti, Němce a Pilaře a dílo od R. Ptáčka. Díla která pro mou teoretickou část byla konkrétně inspirací jsou: *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence a kriminality mládeže* (2011), *Ústavní péče* (1995), *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních* (2004), *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí* (2004) a *Poruchy chování v dětském věku* (2006). Tyto knihy mi byly velkou inspirací v konkretizaci a upřesnění informací k tématu mé bakalářské práce, především v porozumění problematice dětí a mladistvých z pohledu sociální práce.

Při hledání odborné literatury k danému tématu, mě velmi překvapilo jak málo odborné literatury existuje, pokud již odborná literatura existuje je spíše starší, novější odborné literatury není mnoho.

Oporou mi také byly zákony, ze kterých jsem čerpala podstatné informace o nařízení ústavní výchovy a o uložení ochranné výchově u dětí a mladistvých, a o celém fungování školských zařízení, ve kterých se vykonává ústavní nebo ochranná výchova. Zejména mi byl inspirací a podkladem Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podmínky výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. V těchto zdrojích jsem našla základní informace o ústavní a ochranné výchově, o jejich nařízení či uložení, a o celém fungování zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy. Jedním z dalších podstatných zákonů, který mi velmi pomohl byl Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve kterém jsou například ukotvena práva a povinnosti dětí nebo popsána výchovná opatření. Jako poslední zákon, bych ráda zmínila Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, což jak už z názvu vypovídá je zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve kterém je například popsána definice sociálně-právní ochrany dětí, nebo jsou zde popsána opatření na ochranu dítěte. Dle mého názoru jsou tyto zdroje kvalitně zpracované a vypovídají o konkrétní problematice dětí a mladistvých, kteří se dostali do tíživé sociální situace.

Cílem praktické části mé bakalářské práce bylo analyzovat a následně popsat proces integrace dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, během průběhu jejich nástupu do prostředí dětského domova se školou, a získat data k tomuto cíli od vychovatelů a sociální pracovníce dětského domova se školou ve Středočeském kraji.

Hlavní výzkumná otázka mé praktické části se věnovala postupům při procesu nástupu a umístování dítěte s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou do dětského domova se školou. Pro získání odpovědí na tuto výzkumnou otázku jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru, která mi přišla nejvhodnější. Prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru jsem mohla otázky, které jsem si připravila před samotnými rozhovory, upravovat podle konkrétního respondenta. Polostrukturovaný rozhovor mi přišel nejvhodnější především pro svou možnost držení se základní struktury již předpřipravených otázek. Zároveň má výhodu možnosti upravit otázky konkrétně na daného respondenta, například přidávat otázky a tím se doptávat, pokud mi přišlo, že respondent mi neodpověděl dostatečně, nebo naopak nepoužít některé otázky, pokud na ně respondent odpověděl v odpovědi na jinou otázku.

Respondenti, kteří se účastnili mého výzkumu mají zkušenosti s prací v dětském domově se školou v rozpětí od 1,5 roku až po 4 roky. Všichni respondenti mají zároveň zkušenosti s dívčí i chlapeckou skupinou, což považuji za výhodu k mému výzkumu, protože dokáží zhodnotit rozdíly mezi těmito skupinami, popsat určité rozdíly a zároveň specifiky pro obě tyto skupiny.

U některých respondentů jsem měla ze začátku rozhovoru obavy, že se nedozvím informace, které bych k výzkumu potřebovala, naštěstí se tak nestalo a každý z respondentů se otevřel a odpověděl podle svých vlastních zkušeností a poznatků. Respondenti mi podle svých zkušeností popsali své pohledy a dojmy na danou problematiku.

Jeden z respondentů mě mile překvapil svou ochotou a nadšením se mnou vést rozhovor. Na každou otázku se tento respondent snažil odpovědět velmi obsáhle a vždy na konci své odpovědi se ještě doptal, zda informace, které mi předal, jsou pro mé účely dostačující. Zároveň se tento respondent nebál být otevřený a popsat různé pohledy na danou práci v dětském domově se školou a porovnat tyto pohledy se svými. Ostatní rozhovory

s respondenty též probíhaly v příjemné atmosféře a všichni respondenti byli otevřeni odpovídat na všechny mnou položené otázky, a i když některé odpovědi byly stručnější, vždy byly k tématu a věcné.

Výsledky šetření dopadly podle mých představ, všichni respondenti se shodují na podstatných informacích o přípravě na nástup dítěte, samotném nástupu a o integraci do zařízení, jediný rozdíl byl v pohledu na zjišťování si podrobných informací o nově přichozích klientech do zařízení ze spisové dokumentace. Jeden z pohledů byl, že je důležité vědět o nově přichozích dětech, nejen do skupinu, ve které daný respondent pracuje, ale i nově přichozích do jiných skupin, co nejvíce informací a z nich odvodit, jak se daný klient bude chovat a být na něj připravený, znát jeho minulost a vědět s čím do zařízení přichází. Druhým pohledem respondentů bylo získat jen základní informace o nově přichozím klientovi a utvořit si na něj svůj vlastní názor až po nějaké osobní zkušenosti a poznání se.

Příjemně mě překvapilo s jakým odhodláním všichni z respondentů pracují s klientelou dětí ve věku povinné školní docházky, které mají poruchy chování nebo dočasnou či trvalou psychickou poruchu a bez jakýchž předpokladů k těmto dětem přistupují. Také mě mile překvapila snaha a úsilí respondentů o návratu dítěte zpět do rodiny nebo primárního prostředí. Na respondentech bylo vidět, že si uvědomují důležitost nápravy vztahů mezi klientem a jeho rodinou či blízkými osobami a zároveň nápravy chování samotných klientů. Nejedním respondentem mi popsaly různé způsoby práce s rodiči v jejich zařízení, které vedou k návratu dítěte zpět do rodiny. Jednou z nich je sezení sociální pracovnice a etopeda, na kterém si snaží dítě se svými rodiči narovnat vztahy, dítě se učí, jak rodiče brát jako autoritu a naopak rodič se učí, jak pracovat s dítětem. Jedním z mnoha způsobů, jak na těchto cílech pracovat, je nechat rodiče a dítě si například napsat vlastní režim jejich dne a tím získat společný cíl.

Další věc, která mě velmi příjemně překvapila, je vedení klientů v zařízení dětského domova se školou k určité samostatnosti a zodpovědnosti. Respondenti mi popisovali jaké mají děti povinnosti ve skupině, že se samy starají o svou domácnost. Zároveň mě zaujal bodový, hodnotící systém v zařízení, který děti motivuje a zároveň jim dává zpětnou vazbu na jejich chování v zařízení. Klienti jsou hodnoceni v rámci celého dne, včetně výuky, za své chování.

Za to dostávají nebo se jim jsou strhávány body, na kterých závisí jejich odměny nebo tresty. Respondenti mi popisovali, že mají zhodnocení denní, týdenní, měsíční i roční, na kterém lze vidět progres klientů a že tento bodový, hodnotící systém velmi dobře funguje.

Téma Dětský domov se školou a celkově cíl analýzy a popisu procesu integrace dítěte do zařízení dětského domova se školou, jsem si vybrala především pro mou zkušenost z absolvované praxe v zařízení dětského domova se školou. Zároveň jsem se poměrně často setkávala ve svém okolí s názorem, že mnoho lidí nezná rozdíl mezi dětským domovem a dětským domovem se školou. Z těchto důvodů jsem se rozhodla pro téma Dětské domovy se školou, zároveň problematika dětí a mladistvých mě celkově velmi zaujala a je to směr, kterým bych se dále v mé studijní i profesní cestě chtěla zabývat.

Závěr

Bakalářská práce se věnovala tématu dětské domovy se školou. Cílem bakalářské práce bylo analyzovat a následně popsat proces integrace dětí, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, během jejich nástupu do prostředí dětského domova se školou. Cíle bakalářské práce bylo dosaženo.

V teoretické část bakalářské práce jsem shrnula historii ústavní a ochranné výchovy v České republice, definovala pojmy ústavní výchova a ochranná výchova a popsala školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, jako jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav a středisko výchovné péče. Popsala jsem rozdíly mezi dětským domovem a dětským domove se školou. Definovala jsem pojmy sociální patologie a sociální deviace a s tím i spojenou delikvenci dětí a mladistvých a prevenci kriminality u mladistvých. Následně jsem definovala poruchy chování, které jsou jedním z hlavních důvodů, pro které jsou děti a mladiství umisťování do dětských domovů se školou. Ve třetí kapitole jsem popsala průběh umisťování dítěte do dětského domova se školou, podle odborné literatury. Popsala jsem sociálně-právní ochranu dětí a funkci Orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Vysvětlila jsem výchovná opatření a opatření na ochranu dítěte, na základě kterých je následně soudem nařízena ústavní a ochranná výchova. V závěru teoretické části bakalářské práce jsem popsala práva a povinnosti rodičů, rodičovskou odpovědnost a práva a povinnosti dětí.

V praktické části mé bakalářské práce, jsem se věnovala výzkumnému šetření pro které jsem zvolila kvalitativní výzkum formou polostrukturovaného rozhovoru. Hlavní výzkumná otázka se týkala postupů při nástupu a umisťování dítěte s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou do dětského domova se školou. Informace jsem získávala od výzkumného souboru čtyř respondentů pracujících v dětském domově se školou ve Středočeském kraji.

Díky rozhovorů s respondenty se podařilo odpovědět na hlavní výzkumnou otázku a tím splnit hlavní cíl výzkumu. Odpovědi respondentů byli individuální a souvisely s tím, jaké mají respondenti vlastní zkušenosti z jejich pozice a z délky výkonu této pozice. Ve výzkumném šetření bylo zjištěno, že pro respondenty je nejzásadnější částí procesu nástupu a integrace do zařízení samotná příprava na nástup nově příchozího klienta, zároveň

bylo prostřednictvím odpovědí respondentů zjištěno, že samotný proces integrace dětí do zařízení dětského domova se školou je u každého nově příchozího dítěte individuální.

Doufám, že tato bakalářská práce, přinese čtenářům větší povědomí o dětských domovu se školou, o jejich funkci a potřebě v systému zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Seznam použitých informačních zdrojů

Seznam použité literatury:

BĚLÍK, Václav; SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava a KRAUS, Blahoslav. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1.

DAVID, Roman. *Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Páté, přepracované vydání. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-1968-2.

JANSKÝ, Pavel. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-114-7.

JEDLIČKA, Richard a KOŤA, Jaroslav. *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.

JEDLIČKA, Richard, KLÍMA, Petr, KOŤA, Jaroslav, NĚMEC, Jiří, PILAŘ, Jiří. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KLÍMA, Pavel a KLÍMA, Josef. *Základy etopedie: uvedení do etopedie, nárys vývoje a organizace péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

KOVAŘÍK, Jiří. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2001. ISBN 80-7040-531-7.

LUDVÍK, František. *Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vydání třetí, aktualizované. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MATOUŠEK, Oldřich a MATULOVÁ, Andrea. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

PEMOVÁ, Tereza a PTÁČEK, Radek. *Data o dětech: sociálně-právní ochrany dětí v České republice v datech*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-1338-5.

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-81-4.

REICHEL, Jirí. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŠVANCAR, Zdeněk a BURIÁNOVÁ, Jana. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vydání. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

TAXOVÁ, Jiřina. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6311-2.

Internetové zdroje:

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Ochranná výchova u mladistvých pachatelů trestných činů (sociálně výchovné a psychologické aspekty). [online]. *Pedagogická orientace*. 2002, roč. 12, č. 1. ISSN 1211-4669. [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/8271>

F90-F98 – Poruchy chování a emocí s obvyklým nástupem v dětství a v dospívání. MKN-10 2023. [online]. 2023.[cit. 2024-03-18]. Dostupné z:<https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F91>

KOHOUTEK, Rudolf. Závady a poruchy chování dětí a mládeže [online]. *Pedagogická orientace*. 2002, roč. 12, č. 1. ISSN 1211-4669. [cit. 2024-03-15]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/8270>

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Nedatováno. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>. [cit. 2024-02-13].

Národní pedagogický institut České republiky [online]. 2024. Dostupné z: <https://www.npi.cz/>. [cit. 2024-12-06].

Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In *Zákony pro lidi* [online]. 2024 [cit. 2024-03-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

Ústavní výchova. Gov.cz [online]. 2020 [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/informace/ustavni-vychova-INF-36>

Vyhláška č. 438/2006 Sb. Vyhláška, kterou se upravují podmínky výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In *Zákony pro lidi* [online]. 2024 [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-438>

Zákon č. 109/2006 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. In *Zákony pro lidi* [online]. 2024 [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 218/2003 Sb., odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. In *Zákony pro lidi* [online]. 2010-2024 [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. In *Zákony pro lidi* [online]. 2024 [cit. 2024-03-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>

Zákon č. 358/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. In *Zákony pro lidi* [online]. 2024 [cit. 2024-03-26]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In *Zákony pro lidi* [online]. 2024 [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled hlavní výzkumné otázky, výzkumných okruhů a tazatelských otázek

Seznam příloh

Příloha 1 – Přepis rozhovoru s respondentkou B

Příloha 2 – Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru